

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZAMAN
PERSPEKTİFLERİLE BEFAKTÖRLÜK İLAK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLAK İNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ertan ALACATLI

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Nilay KÜYEL

İstanbul-2013

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

12.09.13..

Enstitümüz *Psikoloji* Anabilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden **105003013** numaralı **Ertan ALACATLI** "İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZAMAN PERSPEKTİFLERİ İLE BEŞ FAKTÖRLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 02.09.2013 tarih ve 2013/10 sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 48. maddesi gereğince (45.) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **oyçokluğu/oybirliği** ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR. NİLAY KUYEL

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. PINAR KURT

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. MUZAFFER ŞAHİN

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZAMAN PERSPEKTİFLERİ İLE BE FAKTÖRLÜ KİİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİKİNNİN İNCELENMESİ

ALACATLI, Ertan

Yüksek lisans Tezi, Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nilay KÜYEL

Eylül, 2013-71 sayfa

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin Zaman Perspektifleri ile Be Faktörlü Kiilik Özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Farklı üniversitelerden 80 erkek, 38 kız öğrenci olmak üzere toplam 118 öğrenciden oluşan katılımcı ile yürütülen çalışmada, değişkenler arasındaki ilişkiler belirlenirken Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Tekniinden yararlanılmıştır. Ayrıca alt ölçeklerden alınan ortalama puanların karşılaştırılmasında ise, Bağımsız Örneklem t-test Metodu kullanılmıştır. Araştırmada, Zaman Perspektifleri ile 5 faktörlü kiilik özellikleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Geçmişini Olumlu Değerlendirme Zaman perspektifi; dışadönüklük, açıklık, uyumluluk ve sorumlulukla pozitif yönde, geçmişini olumsuz değerlendirme ise nevrozizm ile yine pozitif yönde ilişkilidir. İmzide yazgıcı ile dışadönüklük arasında pozitif, imzide yazgıcı ile hem dışadönüklük hem açıklık arasında yine pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Son olarak gelecek yönelimi ile uyumluluk ve sorumluluk arasında pozitif yönlü ilişkinin varlığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Zaman Perspektifi, 5 Faktörlü Kiilik Özelliği

ABSTRACT
**THE RELATIONSHIP BETWEEN TIME PERSPECTIVE AND FIVE-
FACTOR PERSONALITY TRAITS IN A SAMPLE OF COLLEGE
STUDENTS**

Master's Thesis, Department of Psychology

Supervisor: Assist. Prof. Nilay KÜYEL

September, 2013

The study examined the relationship between time perspective and five factor personality traits in a sample of college students. 118 college students, 80 women, 38 men, participated the study from different universities using the measures of Zimbardo Time Perspective Inventory and Adjective Based Personality Scale. Pearson product-moment correlation and independent sample t test were used for hypothesis testing. Results indicated that there are statistically significant relationships between time perspective and personality factors. Past positive, positively correlated with extraversion, open to experience, agreeableness and conscientiousness, and past negative, positively correlated with neuroticism. Present fatalistic positively correlated with extraversion and present hedonistic positively correlated with extraversion and open to experience. And, future positively correlated with agreeableness and conscientiousness.

Keywords: Time Perspective, Personality

ÖNSÖZ

Bir grup Türk üniversite öğrencisinin zaman perspektifleri ile ilişkileri arasında ilgisiz olup olmadığını incelediğim bu çalışmamın, zaman perspektifleri ile ilişkiler arasındaki bağlantıya dikkat çekmesini ve bu konuda yapılacak diğer çalışmalar için kaynak oluşturmasını dileyerek, derin bilgisiyle araştırmamı geliştiren tez danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Nilay KÜYEL ile meslektaşım ve arkadaşım Levent ÖNCEL'e sonsuz teşekkürlerimi borç bilirim.

Ç İNDEK İLER

Öz	iii
Abstract	iv
Önsöz	v
çindekiler	vi
Tablolar Listesi	ix
Kısaltmalar Listesi	x
1.BÖLÜM	1
1.1.G R	1
2.BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE LG L ARA TIRMALAR.....	3
2.1. Zaman Kavramı'nın Tanımı.....	4
2.2. Felsefe'de Zaman Kavramı'na Dair Tartı malar.....	5
2.3. Psikoloji'de Zaman Kavramı.....	8
2.3.1 Çocukta Zaman Kavramı'nın Geli imine Dair Görü ler.....	8
2.4. Zaman Perspektifi	10
2.4.1. Zaman Perspektifinin Tanımı.....	10
2.4.2. Psikoloji'de Zaman Perspektifine Dair Tartı malar.....	11
2.4.3. Zimbardo'nun Zaman Perspektifi Ara tırmaları	12
2.4.4. Zaman Perspektifinin 5 Farklı Yönelimi.....	14
2.4.4.1. Geçmi i Olumlu De erlendirme	14
2.4.4.2. Geçmi i Olumsuz De erlendirme	14
2.4.4.3. imdide Yazgı cı (imdide Kadercı).....	15
2.4.4.4. imdide Hazcı	15
2.4.4.5. Gelecek Yönelimli.....	15
2.4.5. Geçmi , Gelecek ve imdinin Birbirleriyle Etkile imi.....	16
2.4.6. Farklı Kültürlerde Zaman Perspektifi.....	18
2.4.7. Zaman Perspektifinin Çe itli De i kenlerle li kisi.....	20
2.4.7.1. Zaman Perspektifi ve Sosyal li kiler.....	20
2.4.7.2. Zaman Perspektifi ve Sa lık	20
2.4.7.3. Zaman Perspektifi ve Madde Ba ımlılı ı	21
2.4.7.4. Zaman Perspektifi ve Ya am Doyumu	21
2.4.7.5. Zaman Perspektifi ve Evsizler.....	22
2.4.8. Zaman Perspektifi ile lgili Türkiye'de Yapılan Çalı malar.....	22
2.5. Ki ilik	23

2.5.1. Ki ili in Tanımı	23
2.5.2. Ayırıcı Özellik Yaklaşımı	23
2.5.2.1. Gordon Allport	24
2.5.2.2. Cattell.....	26
2.5.2.3. Eysenck	28
2.5.3. Be Faktör Kuramı: Temel Kavramlar ve İlkeler	29
2.5.3.1. Ki ilik tipolojisi (ki ili in boyutları	30
2.5.3.1.1. Dışadönüklük:.....	30
2.5.3.1.2. Nörotiklik (duygusal denge):.....	30
2.5.3.1.3. Deneyime açıklık.....	31
2.5.3.1.4. Uyumluluk:	32
2.5.3.1.5. Özdisiplin (sorumluluk):.....	32
2.6. Ki ilik ve Zaman perspektifi Arasındaki İlişkiyi	
inceleyen Araştırmalar.....	34
2.7. Araştırmanın Amacı ve Önemi	36
2.8. Hipotezler	37
3. BÖLÜM: Yöntem	38
3.1. Araştırma Modeli	38
3.2. Örneklem	39
3.3. Veri Toplama Araçları	39
3.3.1. Zaman Perspektifi Envanteri	40
3.3.2. Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi	42
3.3.3. Ki isel Bilgi Formu	43
3.4. Verilerin Toplanması	43
4. BÖLÜM: Bulgular	43
4.1. Verilerin Analizi	44
4.1.1. Zaman Perspektiflerinin Ortalama Puanları	44
4.1.2. Be Faktörlü Ki ilik Özelliklerinin Ortalama Puanları	45
4.1.3. Zaman Perspektifi Kategorilerinin Birbirleriyle Korelasyonları	46
4.1.4. Be Faktörlü Ki ilik Özelliklerinin Birbirleriyle Korelasyonları	47
4.1.5. Zaman Perspektifleri ile Ki ilik Özellikleri Arasındaki Korelasyonlar	48

4.1.5.1. Hipotezlerin Analizleri	48
4.1.5.2. Zaman Perspektifleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki Diğer Korelasyonların Analizi	50
4.1.6. Cinsiyet Değişkeni ile İlgili Bulgular	52
5. BÖLÜM	54
5.1. Tartışma	54
5.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	57
5.3. Gelecekte Yapılacak Araştırmalar İçin Öneriler	57
5.4. Sonuç	57
Kaynaklar	

TABLÖLAR L STES

	Sayfa
Tablo 1 Cattell'in 16 Ki ilik Faktörü.....	27
Tablo 2 Eysenck'in ki Kutuplu ki Boyutlu Ki ilik Tipolojisi Modeli.....	29
Tablo 3 Be Faktör Ki ilik Envanteri'nde Temel Faktörler	33
Tablo 4 Zaman Perspektifleri Puan Ortalamaları	45
Tablo 5 Be Faktörlü Ki ilik Özellikleri Puan Ortalamaları	45
Tablo 6 Zaman Perspektifi Kategorileri'nin Birbirleriyle Korelasyonları.....	47
Tablo 7 Be Faktörlü Ki ilik Özelliklerinin Birbirleriyle Korelasyonu.....	48
Tablo 8 Zaman Perspektifleri ile Ki ilik Özellikleri Arasındaki Korelasyon.....	52
Tablo 9 Cinsiyete Göre Geçmi i Olumlu De erlendirme Zaman Perspektifi'nden Alınan Puanların Kar ıla tırılması.....	53

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	:Aktaran
Ark.	:Arkadaşları
Çev.	:Çeviren
HIV	:Human Immunodeficiency Virus
SDKT	:Sıfatlara Dayalı Kişisel Testi
İmdide Y.	: İmdide Yazgıcı
İmdide H.	: İmdide Hazcı

1.BÖLÜM

1.1.G R

Tarihsel açıdan, dü üncenin geli iminde önemli bir yer tutan “zaman kavramı,” yüzyıllardan bu yana filozofların, bilim adamlarının ve psikologların dikkatini çeken önemli konular arasında yer almı tır (Ricci Bitti ve Rossi, 1988).

Felsefe tarihi incelendi inde, zamana dair dü üncelerin, özne ile dı dünyanın (nesnenin) ili kisine dayanan bilgiyle geli ti i gözlenmi tir (Corish, 1986). “Zaman, Platoncu ve Aristocu dü üncede, sonsuzlu un sayılabilir bir imgesi” (Fraser, Lawrence ve Haber, 1986, s/24) olarak görülürken, Ortaça Felsefesi’nde, hem “nesnel do a zamanın” hem de “öznel insani zamanın” tanrısal yaratılı tan türetildi i inancı geli mi tir (Borst, 1997). Rönesans’la birlikte, insanın, kendi ya amını kendi eylemleriyle kurma güç ve yetisine sahip bir varlık ve dolayısıyla zamanın, insanın kendi eylem ve deneyimlerine ba ımlı bir olgu oldu u inancı do maya ba lamı tır (Köker ve A ao ulları, 1997).

Zamanın, insan deneyimleri ile birlikte yorumlanması sonucunda, psikologlar da bu konuya ilgi duymaya ve “zaman”ın öznel ifadesi üzerinde fikir yürütmeye ba lamı lardır. Zamanı, sadece fiziksel bir olgu olarak de erlendirilmekten çıkartıp, psikolojik bir yorum ile de açıklamaya ba layan psikologlar, bireylerin davranı larının organize edilebilmesi ve ya am deneyimlerinin anlamlandırılabilmesi için, zamana yönelik algıları inceleme çabasına giri mi lerdir (Drake, Duncan, Sutherland, Abernethy ve Henry, 2008) .

Psikologların, zaman kavramına gittikçe artan bu ilgileri sonucunda, zamana yönelik farklı tanımlar ortaya çıkmı ; dolayısıyla, zamana dair terminoloji çe itlenmeye ba lamı tır (Drake ve ark., 2008) .

Son yıllarda, bir kısım ara tırmacı, “zaman perspektifi” (Boniwell ve Zimbardo, 2003) kavramına dikkati çekmi ve bu konu, Psikoloji Alanı’nda popüler ara tırma konularından birisi olmu tur.

Kişinin, geçmişe, şimdiye veya geleceğe yönlenme eğilimi olarak tanımlanan zaman perspektifinin (Zimbardo ve Boyd, 1999), bireyin mevcut davranış, duygu ve düşünceleri üzerinde güçlü bir etki yarattığı ileri sürülmüştür (Zimbardo, 1994). Dahası, zaman perspektifinin (zaman algısının) “küçük yaşlardan itibaren belli bilişsel becerilerle gelişip, sosyokültürel faktörlerle şekillenerek kişiyi geleceğe büyük bir etkide” bulunduğu ifade edilmiştir (Mamolu ve Güler, 2007, s/119).

Zimbardo ve Boyd’un (1999), Zaman Perspektifi Envanteri’ni geliştirmelerinden sonra, zaman perspektifi üzerine yapılan araştırmalar hız kazanmıştır; ancak, bu araştırmaların çoğu, yaş bireyin geçmişe yönlenme eğiliminin belli davranışlarına olan etkisine ya da şimdi ve gelecek zaman yönelimleri ile ilişkilerine odaklanmıştır. Zaman perspektifinin, “kişilik” üzerinde önemli etkilere sahip olduğu anlaşıldıktan sonra, zaman perspektifi ile çeşitli kişilik yapıları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapıldıysa da, bu konu üzerinde henüz yeterince çalışılmamıştır.

Kişilik, psikolojide yönlenmede araştırılan konular arasındadır. Kişilik üzerine yapılan çalışmalar, özellikle Costa ve McCrae (1985) tarafından geliştirilen Beş Faktörlü Kişilik Envanteri’nin yayımlanmasından sonra, Beş Faktör Modeli üzerine yönlenmiştir. Kişilik psikologları arasında büyük ölçüde kabul gören bu model, “kişilik yapılarına yönelik bir sınıflandırma” getirmek suretiyle, daha önce dağınık bir görünümde olan kişilik kuram ve çalışmalarının bir düzene girmesine yardımcı olmuştur. Günümüzde, Beş Faktör Modeli ve Beş Faktörlü Kişilik Envanteri, belirli bir psikolojik kuramına değil insanlar arasındaki etkili iletişim aracı olan dile dayalı olmasından dolayı, kişilik araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Saulsman ve Page, 2004). Zaman perspektifi ile kişilik üzerine yapılan araştırmalarda da, özellikle Beş Faktörlü Kişilik Envanteri’nin tercih edildiği gözlenmektedir (Zimbardo ve Boyd, 1999; Dunkel ve Weber, 2010).

Zimbardo ve Boyd (1999), Zaman Perspektifi Envanteri ile Beş Faktörlü Kişilik Envanteri’ni kullanarak yaptıkları çalışmaları, zaman perspektifinin

“ki ilik” ile yakından ili kili oldu u fikrini do rulayan sonuçlar bulmu lar; daha sonra yapılan ara tırmalar da (Dunkel ve Weber, 2010) Zimbardo ve Boyd’un bu bulgularını do rulamı tır.

Bu çalı mada, Zimbardo’nun “Zaman Perspektifi Envanteri” (Zimbardo ve Boyd, 1999) ve Türk ara tırmacılarının Costa ve McCrae’nin (1985) Be Faktörlü Ki ilik Envanteri’ni temel alarak geli tirmi oldukları “Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi” (Bacanlı, lhan ve Aslan, 2009) kullanılarak, “zaman perspektifi kategorileri” ile “be faktörlü ki ilik özellikleri” arasındaki ili ki incelenmi tir. Önemli bir bireysel farklılık olan “ki ilik” ile psikologlar arasında gittikçe popülerlik kazanan “zaman perspektifi” arasındaki ili ki yi inceleyen yerli ve yabancı ara tırmaların sayısı son derece az oldu u için, bu çalı madan elde edilen sonuçların, ilgili literatüre önemli bir katkı sa layaca ı dü ünülmektedir.

Bu tez çalı ması 5 bölümden olu maktadır. Birinci bölümde, kısaca ara tırmanın problemi ortaya konulmaktadır. kinci bölümde, zaman perspektifi ve ki ili e yönelik literatür bilgileriyle; ara tırmanın amacı, önemi ve hipotezleri özetlenmektedir. Üçüncü bölümde, ara tırmanın yöntemi sunulmaktadır. Dördüncü bölümde, ara tırmanın sonuçları; be inci bölümde ise, tartı ma kısmı, ara tırmanın sınırlılıkları ve gelecekte yapılabilecek ara tırmalar için öneriler yer almaktadır.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LG L ARA TIRMALAR

Bu bölümde, öncelikle zaman kavramının tanımı verilecek; sonra, felsefedeki zaman kavramına dair tartı malar ve psikoloji alanındaki zaman perspektifine yönelik bilgi ve ara tırmalara yer verilecektir. Ardından, Be Faktörlü Ki ilik Modeli’nin, Ayrırcı Özellik Yakla ımı çerçevesinde geli imine de inilecek; son olarak da, ki ilik ve zaman perspektifi üzerine yapılmı yerli ve yabancı ara tırmaların sonuçları özetlenecektir.

2.1. Zaman Kavramı’nın Tanımı

İlgili literatür incelendi inde, üzerinde fikir birli ine varılmı tek bir “zaman” tanımının olmadı ı gözlenmektedir. Bu durumu, yüzyıllar önce Saint Augustine, u eklede ifade etmi tir: Zaman nedir? Kim, bu kavramı kolayca tanımlayabilir? Kim, onu, dü üncede de olsa kavrayabilir? Konu ma sırasında, zamandan daha tanıdık ve daha bilinir bir eyden bahsedebilir miyiz? Zamandan ba ımsız olmayan konu maları anlayabiliyoruz; ancak, zaman nedir denildi i vakit hiçbirimiz bunun cevabını bilmiyoruz (Pusey, 1957).

Zaman kavramına dair sözlük tanımları, bu kavramın kolay ve net anla ılabılmesinde etkili olmu tur. Britannica’da yer alan tanıma göre, “Zaman, mekânsal boyuttan yoksun olan, ölçülmü ya da ölçülebilir periyotlara ayrılmı bir sürekliliktir. Ba ka bir deyi le, zaman, olayların geçmi ten bugüne gelip gelece e do ru birbirini takip etti i kesintisiz bir süreci ifade eder” (<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/596034/time>).

Türk Dil Kurumu’nda ise, zaman, “olu , gelip geçi , de i me ve süreklilik biçimi; dönü ü olmayan bir do rultuda birbiri ardından gitme” ekinde tanımlanmı tir. Türk Dil Kurumu’nun bu tanımı, bir kısım bilim adamı ve dü ünür tarafından da dile getirilmı tir. Hem Leibnitz hem de Einstein, zamanı, olayların sıralanı na göre ölçülen bir olgu ekinde tanımlamı larıdır. Genel olarak, ilgili literatürde zaman, “Nesnel (objektif) Zaman” ve “Öznel Zaman” olmak üzere iki ekinde tanımlanmı tir. Nesnel zaman, ölçülebilen zamanı temsil eder; kendi içinde de il, cisimlerin devinimiyle ölçülür. Uzaydaki devinimlerin sıralanması, zamanın da zaman kesimlerine bölünmesini sa lar. Öznel zaman ise, zaman bilincine dayanır, ya antılara ba lıdır ve nesnel olarak ölçülemez. Duruma göre ya anılan zaman kısa ya da uzun algılanabilir. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategori=terim&kelimeget=zaman&hngget=md).

Nesnel zaman ve öznel zaman kavramları, Felsefe’de eski ça lardan bu yana önemli bir tartı ma konusu olmu tur.

2.2. Felsefe’de Zaman Kavramı’na Dair Tartı malar

Felsefi anlamda, zaman kavramına dair dü ünceler, özne ile dı dünyanın ili kisine dayanan bilgiyle geli mi tir. Antik Ça 'da zaman kavramı, “nesnel do a zamanı” ve “öznel insani zaman” olmak üzere iki temel bakı la de erlendirilmi tir. Çe itli filozoflar bu konuda görü bildirmi lerdir. Örne in, Parmenides'e göre, önemli olan, öznel zaman deneyimidir ve “geçmi ya da gelecek” de il, sadece “ imdi” gerçektir. Ölçme ve saymaya dayalı nesnel do a zamanı ise, de i imin bir ölçütü olarak ele alınmı tır (Corish, 1986).

Antik Ça 'da üç ayrı klasik zaman modeli ortaya çıkmı tır. Parmenides'in savundu u 1. modele göre, zaman, insanın algılama tarzına hizmet eden bir yanılısamadır. Platon'un ortaya koydu u 2. model'e göre, zaman, gerçek dı ı bir olgu de il, de i meyen eylerin hareketli bir örne idir. Aristoteles'in sundu u 3. modelde ise zaman, sayılabilen hareketin, sayılabilir bir parçası olarak kabul edilmi tir (Fraser, Lawrence ve Haber, 1986).

Aristoteles, dü üncelerimiz de i medikçe ya da bunların de i ti ini fark etmedikçe, zamanın da farkına varamayız diyerek, zamanı, hareketle do rudan ba lantılı olarak görmü tür. Aristoteles'e göre, zaman, hareketin sayılabilen kısmıdır, dolayısıyla, ölçülebilen bir olgudur ve sayan için gerçektir. Aristoteles, varlıkları, “zamanın içinde ve zamanın dı nda olanlar” ekinde ikiye ayırmı ve insanın dı ndaki varlıklar için zaman diye bir ey olmadı nı savunmu tur (Akt., Babür, 1996).

Ortaça 'da ise, Antik Ça 'dan farklı olarak, “nesnel do a zamanı” ile “öznel insani zaman” arasında bir ayırım yapılmamı ; her iki zaman türünün de tanrısal yaratılı tan türetildi ine inanılmı tır. Dahası, Antik Ça 'daki çoktanrıcılık fikrinin ve dolayısıyla çok merkezci in bırakılmasıyla birlikte, zamanın evrensel oldu u dü üncesi do maya ba lamı tır (Borst, 1997).

Zamanın, toplumsal açıdan de erlendirilmeye ba lanması, insana ili kin kavrayı taki de i melerle mümkün olmu tur. Rönesans ile birlikte insanın, “birey” olarak potansiyel yaratıcı bir güce sahip oldu u, ba ka bir deyi le, kendi ya amını kendi eylemleriyle kurma yetisine sahip bir varlık oldu u fikri

geli mi , bunun bir sonucu olarak da, zamanın, insanın kendi deneyimlerine ba ımlı oldu u görü ü yerle mi tir (Köker ve A ao ulları, 1997).

Zamanın, kendi ba ına var olan, ba ka bir deyi le, fenomenlerle ba lantısı olmayan mutlak bir olgu oldu u fikri ise, Newton'un görü lerinde belirmi tir. Newton, mutlak zaman anlayı nı, mekanik kanunlarını temellendirmekte de kullanmı tir. “Newton'a göre, zaman, öncesi ve sonrası olmayan bir akı tır ve hep ilerler” (Koç, 1985, s/10). Ba ka bir deyi le, zaman, evrenden ve maddeden ba ımsız bir ekilde akı nı sürdürür (Koç).

Newton, zamanı, mutlak yani evrensel olarak geçmi ten gelece e do ru düzenli biçimde akan bir olgu ekinde görürken; Einstein, zamanın, alınacak referans noktalarına göre de i ebilece ini savunmu tur. Einstein'a göre, “zaman görecelidir ve dolayısıyla ki iden ki iye de i ir” (Hawking, 2006, s/15). Nesnel do a zamanın fizikteki anlamı, Einstein'ın dü üncelerinde belirgin bir netlik kazanmı tir (Hawking).

Elias (2000) ise, Newton'un tersine, zamanın yaratılmı bir nesne olmadı nı savunmu tur. Elias'a göre, insanın dı nda zaman diye bir nesne yoktur.

Kant, Newton'un fiziksel zaman algısından farklı olarak, zamanı, “uzayla birlikte duysal görüyü olanaklı kılan bir iç duyum” ekinde tanımlamı tir (s/58). Aristoteles'in zaman anlayı ndan etkilenerek deneyimlerin gerçekli ine vurgu yapan Kant, zamanın kendi ba ına varlı nın söz konusu olmadı nı savunmu tur. Böylece, zamanı, dü ünen varlıktan ayrılmayan içgüdüsel alı kanlıklar olarak açıklamı tir (Weber,1993)

Einstein'ın “Görecelilik Kuramı” ve di er bilimsel geli meler sonucunda, nesnel do a zamana verilen önem gittikçe artmı tir. Öznele insani zaman kavramı ise, daha çok Heidegger felsefesinde anlam bulmu tur. Heidegger, geli tirdi i temel ontolojisinde “Varlık ve Zaman” kavramlarını birarada kullanmı ; varlık, zamandır görü ünü savunmu tur (Çüçen, 2003).

“Heiddegger, zamansallı ı (geçicili i ve sonlulu u), geleneksel zaman anlayı ındaki imdilerin, serilerin sayımı yerine; zamanın üç tarzı olan geçmi - imdi-gelece in birle tirici özelli i olarak yorumlamı tır” (Çüçen, 2003, s/117). Heiddegger’e göre, “geçici olan varlık tüm zamanları kendi varolu sal zamansallı ında birle tirir ve zamansallı ı kendi ontolojik yapısının temeli görür” (Çüçen, 2003, s/117). nsan, gelecek projelerinde kendi olanak ve durumunu anlayabilmek için geçmi e döner ve geçmi le birlikte imdiyi de tecrübe eder. Dolayısıyla, zaman dilimini “ imdi”de ya ar. “ imdi de imiz ey, geçmi açısından baktı ımızda bitmi tir. Gelecek açısından baktı ımızda ise, henüz olmamı tır. O halde, ‘ u an’ dedi imiz, iki ucu da olmayan bir zaman mıdır? Sorusuna Heiddegger, iki ucu olmayan imdilerin sayımı da sonsuzdur; o halde zaman, günlük anlamıyla sonsuzdur diye yanıt verir. Zamansallı ı ise, geçmi in süreklili i içinde, imdinin gelece i olarak adlandırır” (Çüçen, 2003, s/99).

Kısaca, Heiddegger’in bakı açısından “ imdide olmanın,” bireyin kendi varolu unu gerçekle tirmesine olanak sa layan bir gereklilik oldu u; geçmi i ve gelece i imdide ya amanın ise, bireyin kendi varolu unu gerçekle tirmesini olanaksızla tıran bir zorluk olarak bireyin kar ısına çıktı ı söylenebilir.

Felsefe’deki zaman kavramına yönelik ilgi ve tartı maların, zamanla Psikoloji Alanı’nda da ortaya çıktı ı gözlenmi tir. Daha spesifik bir ifadeyle, Einstein’in görecelilik kuramından sonra, psikologlar ve bilim adamları da bu göreceli fenomeni psikolojik açıdan yorumlamaya ba lamı lardır (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Özellikle, zaman kavramının çocuklarda nasıl bir geli im gösterdi i, psikolojik incelemelerle açıklanmaya çalı ılmı tır. Bundan sonraki bölümde, çe itli psikologların bu konudaki ara tırma ve görü lerine yer verilecektir.

2.3. Psikoloji’de Zaman Kavramı

2.3.1 Çocukta Zaman Kavramı’nın Geli imine Dair Görü ler

Çocukluklarda zaman kavramının geli imini inceleyen en önemli

psikologlardan biri Jean Piaget'dir. Piaget, küçük çocuklarda zaman kavramının ilkel bir sezgiye ba lı olarak geli im göstermedi ini; aksine, mantıksal ve matematiksel dü ünü teki ardı ık i lemlere dayanan dü ünsel bir kurulumun ürünü oldu unu savunmu tur. Dahası, çocuklarda zaman anlayı nın geli imini, hafıza ve deneyimlerin artması ve geni lemesiyle ili kilendirmi tir (Bage, 2000).

Piaget'e göre hafıza, zamanın do rudan sezgilerini içeren, zaman kavramının tüm psikolojik analizlerinin temel almasının art oldu u kesin bir referans sisteminden olu ur. Hafıza, geçmi in yeniden yapılandırılmasıdır çünkü zamana ait bilgi süreci, özel zihinsel bir çabayı gerektirir (Safran ve im ek, 2009). Bentley (2001), bu zihinsel çabalar ve algılanan olayların zihinde sürekli yapılandırılması sonucunda, soyut i lemler basama na ili kin bir zaman algısının olu maya ba ladı nı belirtmi tir.

Güven (1988) de, zaman kavramının, mekân ve nicelik kavramları gibi kendili inden ortaya çıkan bir kavram olmadı nı, bir ö renme süreci sonucunda kazanıldı nı savunmu tur.

Yeti kinlerle çocukların zaman anlayı larının kar ıla tırıldı ı ara tırmalarda, Piaget'i do rulayan sonuçlar elde edilmi tir. Yapılan çalı malar, 1-5 ya ları arasındaki bir çocu un, yeti kinlerdeki gibi bir zaman anlayı na eriebilmesi için, öncelikle, zihninde tasarladı ı zamansal yapıların sayı ve büyüklü ünde bir artı olması gerekti ini ortaya koymu tur (Güven, 1988). Bu geli menin hemen sonrasında ise, çocu un, zamanın ölçülebilir oldu u fikri ile zaman dilimlerinin, ölçmede kullanılan aletlerin duyarlılı ından ba ımsız bir biçimlili e sahip oldu u anlayı nı edinmesi gerekti i ifade edilmi tir (Akman, 1995).

Bradley, zamanın birimlerini anlamlandırabilmek için, çocu un hem tümevarım hem de tümünden gelim becerilerinin geli mesi gerekti ine dikkati çekmi ; çocukta "saat zamanı" becerisinin büyük ünitelerden küçük ünitelere do ru (saat, dakika, saniye eklinde), takvim zaman becerisinin ise, küçük

ünitelerden büyük ünitelere do ru (gün, hafta, ay, yıl ekinde) geli ti ini ifade etmi tir. (Simchowitz, 1995)

Küçük çocuklarla yapılan ara tırmalar, zaman kavramının kazanılmasında somut dü üncenin önemli bir yere sahip oldu unu göstermi tir. Güven (1988), çocukluktaki zaman kavramı geli iminin ba langıcını, zamanın somut temsilcisi olan saat kavramının edinilmesiyle ili kilendirmi ; takvim ve kronolojik bilgi kazanımlarının ise, daha sonraları edinildi ini savunmu tur. Özellikle 2-4 ya ları arasındaki çocukların, zaman kavramını, “ne zaman yemek yenilece i” ya da “ne zaman yatılaca ı” gibi somut etkinliklerle ba da tırmaya çalı tıklarını ifade etmi tir.

Güven (1988) gibi Miller (2003) da, küçük çocukların, zamanı anlatmak için somut ifadelerden yararlandıklarını bildirmi tir. Miller’e göre, çocuklar, 6-8 ya larından önce zaman kavramıyla ilgili somut fikirleri anlayabilirler ve zamanı ölçmek için takvim ve saat kullanmayı ö renebilirler. Nitekim, 3 ya ındaki çocukların, zamanı anlatabilmek için saati kullandıklarını ifade etmi tir. Di er taraftan, Freeman (1999) ise, 6 ya ındaki çocukların saat kavramının farkında olduklarını; ancak, saate ba lı olarak zamanı anlatmakta güçlük çektiklerini belirtmi tir.

Naylor ve Diem (1987), yaptıkları çalı malar sonucunda, çocukların, soyut bir kavram olan “zaman”ı, yeti kinlik dönemine kadar kavramakta zorlandıklarını gözlemi lerdir. Ayrıca, zaman algısını, ki inin do u tan getirdi i bir takım yetilerini, sosyal etkile imle geli tirmesine dayanan bir ö renme süreci olarak açıklamı lardır. Bentley (2001) ise, çocuklarda zaman algısının belli bir süreci gerektirmesini, zamana ait olmayan kavramların zamana ait kavramlardan önce kazanılmasına ba lamı tir.

“Geçmi , imdi ve gelece e” dair zaman algısının çok küçük ya larda ba ladı na ili kin ara tırma bulguları mevcuttur. Zaman kavramının ve algısının özünsenebilmesi için, çocu un belli bir zihinsel yeterlili e ve ya antısal birikime sahip olması gerekti i vurgulanmı tır (Safran ve im ek

2009).

Friedman'a göre, ki isel zamanın farkına varılması, ilk olarak 4-7 ya ları arasına rastlar. Bu ya lardaki çocuklar, zamanı belirtmek için "önce, sonra, imdi" gibi kelimeler kullanır ve bu kelimeler aracılı ıyla "geçmi , imdi ve gelecek" ile ilgili kavramları ayırt etmeye çalı ırlar (Akt., Simchowit, 1995). Dahası, ara tırmalar, 4 ya ındaki çocukların "gelecek zaman" ile ilgili ifadeleri ayırt etmede ba arısız olduklarını; ancak, 5 ya ındaki çocukların, sonraki hafta ve ayda olacak olayları, aylarca gerçekleşle meyecek olaylardan ayırt edebilmede ba arı gösterdiklerini ortaya koymu tur. Dahası, 6-8 ya lar arasındaki çocukların, gelece e ilikin daha net yargılarda bulunabilmelerine ra men; birkaç ay sonra gerçekleşle ecek olayların mesafesini saptamakta ba arısızlı a u radıkları gözlenmi tir (Friedman, 2000).

Bu tez çalı ması, ki inin zaman yönelimine (geçmi , imdi ya da gelecek zaman perspektifine) odaklandı ı için, bu bölüm bu konunun ayrıntılı bir ekilde incelenmesine ayrılmı tur.

2.4. Zaman Perspektifi

2.4.1. Zaman perspektifinin tanımı

Zaman kavramına olan ilginin artmasıyla birlikte, zamanın çe itli yönlerinin vurgulandı ı farklı tanımlar ortaya çıkmı ; dolayısıyla, zamana dair terminoloji çe itlenmeye ba lamı tur (Drake, Duncan, Sutherland, Abernethy ve Henry, 2008). İlgili literatüre bakıldı ında, "zaman algısı," "zaman yönelimi," "zamansal uyum" ve "zaman tutumu" gibi kavramların, "zaman perspektifi" kavramı ile benzer anlamlarda kullanıldı ı gözlenmi tir (Hulbert ve Lens, 1988).

Zaman perspektifi kavramı çe itli yazarlar tarafından tarif edilmi tir. Örne in, Lewin (1951), zaman perspektifini, bireyin belirli bir zamanda var olan, geçmi i ve gelece ine ait psikolojik bakı ı olarak tanımlamı tur. Ba ka bir tanımda ise, zaman perspektifleri (geçmi , imdi veya gelecek yönelimi), bilinçli olmayan bir yapı olarak, bireysel ve sosyal deneyimlere dayanan ve

olaylara anlam vermeye ve tutarlı davranmaya yardım eden “zaman kategorileri ya da dilimleri” ekinde yorumlanmı tır (Hall,1983). Bu konuda önemli ara tırmalar yapan Zimbardo ve Boyd (1999), zaman perspektifini, insanın dü ünçesine sunulan zamanın, her bir bireysel parçasının, zaman yönelimi ya da bölümleri halinde olu an zihinsel temsilleri ekinde tarif etmi lerdir. Henson, Carey ve Maisto (2006) ise, zaman perspektifini, bireyin tipik eylem ve hedeflerini motive eden göreceli bir zamansal yönelim (geçmi , imdi ya da gelece e yo unla ma) olarak tanımlamı lardır.

2.4.2. Psikoloji’de zaman perspektifine dair tartı malar

Zaman kavramına ilk dikkati çeken psikologlardan William James (1950), “Psikoloji’nin lkeleri” adlı eserinde zaman algısı kavramından bahsetmi tir. Zamanı, sadece fiziksel de il psikolojik açıdan da açıklayıp yorumlamanın, bu kavramın anla ılmasında önemli oldu unu vurgulayan James, bu dü ünçeleriyle “öznel zaman” anlayı mın geli imine önemli katkılarda bulunmu tur.

James’e (1950) göre, her birey, farklı bir psikolojik yapıya sahip oldu u için, geçen zamanı kendisine özgü yorumlar ve de erlendirir. Örne in, kaygılı bir birey, daha az kaygılı bir bireye göre, geçen zamanı daha yavaş ilerliyormu gibi hissedebilir. Bu açıdan de erlendirildi inde, mutlak fiziksel zaman, bireylerin, içinde buldukları duygusal duruma ba lı olarak öznelir.

Zaman algısı ve insan davranı ları arasındaki ili kiyi ilk inceleyen psikologlar arasında yer alan Pierre Janet ise, zaman algısını, bireyin sosyalle me süreci içerisinde de erlendirerek, sosyal rollerin, içselle tirilmi evrensel zamanın olu umuna yardım etti ini ifade etmi tir. Janet, bireyin, yakın aile üyeleri ve di er sosyal çevresiyle olan etkile imi sonucunda, zaman içerisinde bir sosyal rol kazandı nı; zaman perspektifinin (geçmi , imdi ya da gelece e yöneliminin) de, bu sosyal rolüne uygun olarak ekillendi ini belirtmi tir. Janet’e göre, bu zaman yönelimi, sosyal rolün baskınlı na ve bu rolün, ili kilerdeki gücüne ba lı olarak içselle tirilir ve giderek ki inin zaman perspektifi haline gelir (Akt., Ricci Bitti ve Rossi, 1988).

Lewin (1951) de, zaman perspektifinin psikolojik ko ullardan, toplumsal yapı ve onun motivasyonel süreçlerinden etkilendi ini ileri sürmü tür. Lewin'e göre, bireyin psikolojik dünyası ile içinde bulundu u toplumsal yapı, bireyde bir takım ki isel ve sosyal beklentilerin olu masına neden olur. Böylece birey, bu beklentilere verece i cevabı, kendi zaman perspektifinde aramaya ba lar.

Davranı çı ekolü takip eden Laura Carstensen ve meslekta ları, zaman perspektifinin, duygu, bili ve motivasyona önemli etkilerde bulunmakla birlikte, sosyal amaçların takibi ve seçiminde de temel bir rol üstlendi ini belirtmi lerdir (Zimbardo ve Boyd, 1999). Böylelikle zaman perspektifi, dikkat, algı, karar ve davranı ları etkiledi i dü ünülen, örgütsel bir ilke olarak de erlendirilmi tir (Lens, 1986; Zimbardo, 1988).

Carstensen ve arkada ları gibi, zaman perspektifinin bili sel süreçlerle ili kisine dikkati çeken Holman ve Zimbardo (2009) ise, geçmi , imdi ve gelecek zaman yönelimlerinin incelenmesinin, insanların psikolojik ve sosyal dünyalarını anlamada önemli oldu unu ileri sürmü lerdir.

2.4.3. Zimbardo'nun Zaman Perspektifi Ara tırmaları

Philip Zimbardo, son yıllarda, zaman perspektifi ara tırmalarının önde gelen isimlerinden biri olmu ve bu konuda yaptı ı çalı malardan elde etti i verilere dayanarak bir “Zaman Perspektifi Envanteri” (Time Perspective Inventory) geli tirmi tir (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Zimbardo'nun, zaman perspektifi çalı malarına olan ilgisi ve zamanın algılanı ma dair bireysel farklılıkları ölçme iste i, çocuklu unda geçirdi i ya antılar ve uzun zaman boyunca devam eden “Stanford Hapishane Deneyi” sırasında, kendi zaman perspektifinin dramatik bir ekilde de i ti ini gözlemlemesi sonucunda ortaya çıkmı tır (Zimbardo, Haney ve Banks, 1973).

Stanford Hapishane Deneyi, mahkûm ve gardiyan olmanın psikolojik etkilerini ölçmeyi amaçlayan bir ara tırmadır. Deney öncesinde, yirmi dört lisans ö rencisi, mahkûm ya da gardiyan rolünü oynamak üzere seçilmi tir. Stanford psikoloji binasının bodrum katının sahte hapishaneye dönü türüldü ü ve Philip Zimbardo tarafından gerçekleştirilen deneyde, mahkûm ve

gardiyanların, rollerine çok çabuk adapte oldukları gözlenmiştir. Deney, zamanla, öngörülen sınırların dışına çıkıp, tehlikeli ve psikolojik açıdan hasar verecek bir hal almıştır. Deney sonrasında birçok mahkûm duygusal travma geçirirken, gardiyanların üçte biri sadistik ve ilimler sergilemekten dolayı yargılanmıştır (wikipedia.org/wiki/Stanford_hapishane_deneyi).

Deney sona erdiğinde, Zimbardo ve arkadaşları, mahkûm rolünü oynayan katılımcıların, geleceğe bir ilgi duymadıklarını ve “imdidde kaderci (yazgıcı)” bir tavır sergilediklerini gözlemlemişlerdir. Çocukluğu yoksulluk içinde geçiren Zimbardo da, hayatının başlarında, tıpkı bu mahkûm rolünü oynayan katılımcılar gibi, imdidde kaderci bir tavır geliştirdi; ancak, eğitim aldıkça gelecek yönelimli davranmaya başladığını fark etmiştir (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Zimbardo, zaman perspektifi araştırmalarına, Stanford ve Fresno State Üniversiteleri’ndeki bir kısım öğrenci ve personel ile üniversiteli olmayan bir popülasyon üzerinde grup çalışmaları yaparak başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda Zimbardo, özel deneyimlere bağlı olarak gelişen kişisel farklılıkların ve inanç tercihlerinin, zaman perspektifi üzerinde etkili olduğunu gösteren destekleyen bulgular elde etmeyi amaçlamıştır (Gonzalez ve Zimbardo, 1985).

Zaman perspektifi ölçümüne yönelik keşif araştırmaları, Zimbardo’nun önderliğindeki bir heyet tarafından, 12.000’den fazla katılımcının izlenmesiyle başlamıştır (Gonzalez ve Zimbardo, 1985). Bu çalışmanın başlatıldığı dönemlerde, psikolojik yapıların, belli davranışlara olan etkisini araştıran çalışmalarda, daha çok “gelecek” ya da “imdi”ye yönelimin önemi üzerinde durulmakta, “geçmiş” yönelimin etkisi ise daha az vurgulanmaktaydı. Bu nedenle, Zimbardo ve arkadaşları, çalışmalarında, sadece “imdi yönelimli” ile “gelecek yönelimli” bireyler arasındaki bireysel farklılıkları ortaya çıkarmayı amaçlamış, “geçmiş yönelimli” kavramı içerisine nüfuz etmiş ötekileri araştırmayı temel hedef olarak görmemişlerdir. Ancak, toplanan veriler üzerinde yapılan korelasyon analizleri, “imdi” ve “gelecek” dışındaki farklı

zamansal faktörlerin de zaman perspektifi üzerinde etkili olabileceğini göstermiştir (Zimbardo ve Boyd, 1999).

12.000 katılımcıdan toplanan verilerin analiz edilmesi sonucunda oluşturulan ilk ölçek, “Zaman Perspektifi Envanteri”nin çekirdeğini oluşturmuştur. Envanter, daha sonra, bu konuda deneysel araştırmalara projelerine dâhil edilen farklı farklı katılımcılara da uygulanmıştır. Toplanan pek çok veri üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda, 5 ayrı zaman perspektifi saptanmıştır (geçmişini olumlu değerlendiren, geçmişini olumsuz değerlendiren, imdi yazgıya, imdi hazzı, gelecek yönelimli) (Zimbardo ve Boyd, 1999).

2.4.4. Zaman Perspektifinin 5 Farklı Yönelimi

2.4.4.1. Geçmişini Olumlu Değerlendirme:

Bu kategori, geçmişini keyifli ve duygusal anılarına odaklanma ve nostaljik bir tutuma sahip olma eylemlerini içerir. Geçmişini olumlu değerlendiren bir bireyin, geçmişine yönelik pişmanlıkları yoktur. Aksine, geçmişini tebessümle hatırlar (Zimbardo ve Boyd, 1999).

2.4.4.2. Geçmişini Olumsuz Değerlendirme:

Geçmişine yönelik olumsuz düşünme eylemlerini yansıtan ve tatsız anılara odaklanan zaman perspektifidir (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Zimbardo ve Boyd’a (1999) göre, “geçmişini olumsuz değerlendirme” kategorisi, geçmişine yönelik negatif ve itici bir tavrı içerir. Geçmişini olumsuz değerlendirme eyleminde olan bir birey, geçmişine tebaî gelen olumsuz olaylara takılı kalmıştır ve hayatını daha farklı şekillendiremediğinden dolayı bir pişmanlık içindedir.

Geçmişteki deneyimler ya da geçmişini yarım kalmış eylemleri üzerine sürekli akıl yoran kişiler bugün ve gelecekteki, geçmişlerinin etkisi altındadır (Harber, Zimbardo ve Boyd, 2003).

2.4.4.3. İmdi Yazgıya (İmdi Kadere)

Hayata yönelik çaresiz ve umutsuz bir tutumu yansıtır. Dolayısıyla, “ imdide yazgıcı” kategorisinde yer alan bir birey, hayatının kendi kontrolünde olmadığına ve dış faktörler tarafından şekillendirildiğine inanır. Bu yüzden de çok karamsar bir kişiliğe sahiptir ve kendine zarar verme davranışları gösterir (Zimbardo ve Boyd, 1999).

2.4.4.4. imdide Hazcı

Dürtüselliği ve risk almayı yansıtır. “ imdide hazcı” kategorisinde yer alan bireyler, geleceğe yönelik pek fazla endişe beslemezler ve “içinde buldukları an”dan, maksimum düzeyde keyif almaya çalışırlar (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Zimbardo ve Boyd’a (1999) göre, imdiki zaman perspektifi, genel olarak, acil ihtiyaçları karşılayan davranışlarda ve yakın hedeflerde kendisini gösterir. İmdi yönelimli insanlar “ imdinin somut gerçeği” ile ilgilendikleri için, bir karar anında, gelecekte bu karardan nasıl etkilenebileceklerine dair akıl yürütmezler (Zimbardo, Keough ve Boyd, 1997).

2.4.4.5. Gelecek Yönelimli

Bonivell ve Zimbardo (2004) bu kategoriyi, “hedeflere ulaşmak için çaba sarfetme eğilimi” olarak tanımlamışlardır. “Gelecek yönelimli” kategorisinde yer alan bireylerin, gelecekte ulaşmak istedikleri hedefleri vardır ve bu hedeflere ulaşmak için hiç yılmadan, kararlı bir şekilde çalışırlar. Aynı zamanda, gelecek zaman perspektifi, uzun vadeli ödülleri elde etmek için, haz veren anlık ya antıları erteleyen bir eğilimi de ifade etmektedir.

Gelecek odaklı bir kişi, geleceğe yönelik bir karar alırken, bu kararın gelecekte kendisine getireceği zarar ve kazançları hesap eder. Böylelikle, gelecek, onlar için daha az kaygı verici bir hal alır (Strathman, Gleicher, Boninger ve Edwards, 1994).

Önceleri, zaman perspektiflerinin, bireyin tercihlerinin bir ürünü olduğunu savunulmuştur. Başka bir deyişle, bireyin zaman yönelimi, tercih eğilimi gösterdiği zaman diliminde olur görülmüştür (De Volder, 1979). Daha sonraları Zimbardo ve Boyd (1999), zaman perspektiflerinin, ya anan

farklı deneyimler ve bireylerin bu deneyimlere yükledikleri anlamlar sonucunda ekillendiklerini savunmuşlardır. Zimbardo ve Boyd'a göre, bu deneyimler, insan zihninde belli zamansal çerçevelerin oluşmasına ve dolayısıyla kişinin geçmişe, şimdiye ya da geleceğe yönelik tutarlı bir zamansal önyargı geliştirmesine neden olur. Zaman perspektiflerinin oluşumunda daha çok gelecek zaman diliminin etkili olduğunu belirten Fong ve Hall (2003) ise, zaman perspektiflerinin, kişinin kendi davranışlarının gelecekteki sonuçlarını dikkate almasıyla ekil aldıklarını ifade etmişlerdir. Benzer olarak, Strathman ve arkadaşları da (1994) zaman perspektiflerini, "geleceğin öznel tanımları" olarak tarif etmişlerdir. Başka bir deyişle, zaman perspektifinin, bireyin "öznel gelecek algısı" ile oluştuğunu savunmuşlardır.

2.4.5. Geçmiş , Gelecek ve İmindin Birbirleriyle Etkileşimi

Zimbardo ve Boyd'a (1999) göre, farklı zaman kategorilerini içinde barındıran bir zaman perspektifi, bireyin, zamanla ilgili olan tutum, inanç ve değerlerini yansıtır. Her birey, bir zaman perspektifi geliştirir ve varoluş sürecinde edinilen zaman kategorileri, yaşam anlam, tutarlılık ve düzen verir.

Zaman perspektifini, kişinin geçmişe, şimdiye ya da geleceğe yoğunlaşma eğilimi olarak tanımlayan Zimbardo ve Boyd (1999), bireylerin, geçmişte yaşadıkları olayları da göz önüne alarak gelecekle ilgili hayaller kurduklarını ve hayattan beklentiler oluşturduklarını ifade etmişlerdir. "Geçmişin" soyut psikolojik yapıları ile "geleceğin" beklenen olayları, "imdinin" somut temsilinde ekil bulur. Dolayısıyla, her bireyin zaman perspektifi, farklı biçimde ekillenir. Lewin (1951) de, Zimbardo ve Boyd gibi, "imdi" ve "burada"da gerçekleşen davranışların, geçmiş ve geleceğin etkilerini tanımladıklarını ifade etmiştir.

Levine (1997), zaman perspektifinin farklı durumlara göre ekillenebileceğini belirtmiştir. Bu konuda Lewin ile aynı görüşü paylaşan Harber, Zimbardo ve Boyd (2003), bir akşam yemeğinde, şimdi yönelimli zaman perspektifini kullanan bir bireyin, mali konularla ilgili kararlar alırken gelecek yönelimli davranabileceğini ifade etmişlerdir.

Zimbardo ve Boyd (1999), zaman perspektiflerinin, bireyin önemli karar ve eylemlerinde dinamik bir etkiye sahip olduklarını savunmuşlardır. Örneğin, bir eyleme yönelik karar alırken, bireyin, ya adını tecrübeleri göz önüne alarak davranması, dolayısıyla, “geçmişin” etkisi altında kalması son derece doğaldır. Geçmiş ya anıları hatırlamak, ki ide nostaljik, olumlu, olumsuz ya da daha kötüsü travmatik duygular uyandırabilir. Dahası, geçmişte ya anımı olaylar, aynen olduğu gibi ya da çarpıtılarak hatırlanabilir. Dolayısıyla, geçmişte ya anılar, güçlü bir içsel uyarıcı haline gelerek, ki inin karar ve davranışları üzerinde baskın bir etkiye sahip olurlar. Diğer taraftan, bireyin hayalleri ve hayattan beklentileri de, kararlarının şekillenmesinde önemli bir itici güç olarak devreye girer. “İmdi”de alınan bir karar, ileride ya ki iyi zor durumda bırakacak ya da o ki iye ödül getirecektir. Bu nedenle, “gelecek” de tıpkı “geçmiş” gibi, “İmdi”de yapılan eylemler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Yakın zamana kadar, zaman perspektifinin tek boyutlu ve istikrarlı bir yapıya sahip olduğu savunulmuştur (Strahan ve ark., 1994; Zuckerman, 1994). Ancak, Holman ve Zimbardo (2009), zaman perspektifinin çok boyutlu ve yarı esnek bir süreç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Başka bir deyişle, son yıllarda, zamanın her bireyde farklı bir anlam taşıdığı ve geçen zamanın, her insanda farklı etkilerde bulunduğu görülmüştür. Böylelikle, zaman perspektifinin, yaşam durumlarına ve streslerine göre değişkenlik gösterebilen esnek bir yapıya sahip olduğu savunulmuştur (Holman ve Silver, 1998; Lavi ve Solomon, 2005). Zaman perspektifi, esnek bir yapıya sahip olduğundan dolayı, ki inin, sürekli değişen yaşam koşulları ve geçmişte yaşadığı tecrübeleri göz önünde tutarak kararlar alabilmesine ve istenmeyen sonuçlarla karşılaşmamak için kendisine haz veren olayları erteleyebilmesine olanak sağlamaktadır (Ricci Bitti ve Rossi, 1988).

Zimbardo ve Boyd’a (1999) göre, zaman perspektiflerinden herhangi birinin baskın hale gelmesi, bireyin hayatını olumsuz etkiler ve sağlıksız kararlar almasına neden olur. Önemli olan, ki inin, bu üç zaman dilimine, dengeli bir biçimde yönelim gösterebilmesidir. Başka bir deyişle, Boniwell ve Zimbardo (2004), yaşamdaki optimal performansın ve mutluluğun, geçmiş,

imdi ve gelece e “dengeli bir zihinsel odaklanma” ile sa lanabilece ini ifade etmi lerdir.

2.4.6. Farklı Kültürlerde Zaman Perspektifi

Farklı kültürlerin, zaman perspektifi açısından kıyaslandı ı ara tırmalar, henüz yeterli olmasa da, giderek artmaya ba lamı tır. Çe itli kültürlerin, zamanı ne ekilde algıladıkları ile ilgili olarak yapılan bir çalı mada Trompenaars (1993), “ardı ık ve e zamanlı algı” anlayı larından bahsetmi tir. Ardı ık zaman anlayı nda, “geçmi , imdi ve gelecek,” birbirlerinden ayrı zaman dilimleri olarak algılanır. E zamanlı zaman anlayı nda ise, geçmi teki anılarla gelece e yönelik tasarıların, imdiki zamanda yapılan davranı ları ekillendirdi i inancı vardır; dolayısıyla, geçmi , imdi ve gelece in birbirleri ile etkile im halinde oldu u dü ünülür. Trompenaars, farklı kültürlerin, bu üç zaman dilimine farklı oranlarda önem verdiklerini ve kimi kültürlerin, bu zaman dilimlerini, birbirlerinden ayrı ve birbirlerini takip eden dönemler olarak görürken; kimi kültürlerin ise, bu zaman dilimlerini içi içe geçmi ve birbirleri ile etkile im halinde olan dönemler olarak algıladıklarını ifade etmi tir.

Örne in, Rusya’da yapılan bir ara tırmada, bu kültürden olan ki ilerin, zamanı ardı ık algıladıkları; ba ka bir deyi le, geçmi , imdi ve gelecek arasında hiçbir ba lantı kurmadıkları gözlenmi tir. Ayrıca, Rusların en az önem verdikleri zaman diliminin “ imdiki zaman,” biraz önem verdikleri zaman diliminin “geçmi zaman” ve en çok önem verdikleri zaman diliminin ise, “gelecek zaman” oldu u saptanmı tır. Di er bir çalı mada, Belçikalıların, her üç zaman dilimine de e it oranda önem verdikleri ortaya çıkmı tır. Dahası, “geçmi ve imdi” zaman dilimleri arasında çok az bir ba lantı kurdukları; “ imdi ile gelecek” zaman dilimlerini ise, birbiri ile bitik tanımladıkları gözlenmi tir. ngilizlerin de zamanı algılayı biçimleri Belçikalılarınkine benzer çıkmı ; ancak, ngilizlerin, Belçikalılara göre “geçmi ve gelecek” zaman dilimlerini birbirleriyle daha ili kili buldukları ve “geçmi ” zaman dilimine, “ imdi ve gelecek” zaman dilimlerinden daha az önem verdikleri saptanmı tır. Ba ka bir çalı mada ise, Hollanda ve sveç halklarının, geçmi , imdi ve gelecek zaman dilimlerini birbirlerinden tamamen ayrı dönemler olarak algıladıkları gözlenmi tir. Buna ek olarak, her iki ülke halklarının,

“ imdi ve gelecek” zaman dilimlerini, geçmi zaman diliminden daha önemli buldukları saptanmı tır. Amerikan halkının ise, “geçmi ” zaman dilimini, “ imdi ve gelecek” zaman dilimlerinden ayrı bir zaman dilimi olarak algıladıkları bulunmu tur. Dahası, “ imdi ve gelecek” zaman dilimlerini birbirlerine yakın buldukları ve özellikle gelece e çok büyük bir önem verdikleri saptanmı tır (Hampden-Turner ve Trompenaars, 1995).

Japonya, Güney Kore ve Almanya’nın ise, zaman dilimlerini e zamanlı algıladıkları gözlenmi ve geçmi , imdi ve gelece i birbirleriyle oldukça ili kili tanımladıkları bulunmu tur. Ayrıca, üç ülke halkının da en çok “gelecek” zaman dilimine önem verdi i saptanmı tır. Fransa’nın da Japonya, Güney Kore ve Almanya gibi, zaman dilimlerini e zamanlı olarak algıladı ı; ancak, bu ülkelerden farklı olarak en fazla önemi “geçmi ” zaman dilimine verdi i gözlenmi tir (Hampden-Turner ve Trompenaars, 1995).

Uzak Do u’da yapılan bir kısım çalı ma, inanç sisteminin, zaman perspektifi üzerinde etkili olabilece ine dair ipuçları vermi tir. Örne in, Tayvan’da yapılan bir çalı mada (Gao, 2011), Tayvanlıların “ imdide kaderci” bir tavır sergiledikleri gözlenmi tir. Gao, bu durumun, Tayvan kültür ve inanç sisteminden kaynaklandı mı savunmu tur. Tayvanlılar, genel olarak ya amlarının, karmanın etkisi altında oldu una, dolayısıyla, hayatlarındaki olayların kendi kontrolleri dı nda geli ti ine inanırlar. Bu durumun, büyük lde “gelecek yönelimli” olan ya da “dengeli bir imdi ve gelecek yönelimi” gösteren Batı kültürüne (Zimbardo ve Boyd, 1999) ters d t  söylenbilir.

2.4.7. Zaman Perspektifinin e itli De i kenlerle li kisi

2.4.7.1. Zaman Perspektifi ve Sosyal li kiler

Çok boyutlu zaman perspektifi, insanların sosyal davranı larını etkileyen önemli bir bili sel süreçtir. Holmann ve Zimbardo (2009), zaman perspektifleri ile bireylerin sosyal a yapıları ve ba kalarıyla olan ili kilerini inceleyen

çalı malarında, sosyal deste in dü ük ve çatı maların çok oldu u ailelerde yeti en bireylerin, geçmi lerini olumsuz; sosyal deste in yüksek ve çatı maların az oldu u ailelerde büyüyen bireylerin ise, geçmi lerini olumlu de erlendirdiklerini gözlemi lerdir. Buna ek olarak, arkada çevrelerinde yüksek sosyal deste e sahip olan bireylerin ise, “ imdide hazcı” bir tavır geli tirdiklerini saptamı lardır.

2.4.7.2. Zaman Perspektifi ve Sa lık

Zaman perspektifinin, sa lıkla ilgili davranı ları belirlemede önemli bir role sahip oldu u, çe itli ara tırmalarla ortaya konmu tur (Adams ve Nettle, 2009). Örne in, Henson, Carey ve Maisto (2006), yeti kinlerin sa lı a yönelik davranı ları ile zaman perspektifleri arasındaki ili kiyi inceleyen ara tırmalarında, gelecek zaman perspektifinin, sa lı ı koruyucu davranı larla pozitif, sa lı ı riske sokan davranı larla negatif ili ki içinde oldu unu bulmu lardır. Ayrıca, imdide kaderci zaman perspektifinin de sa lı ı riske sokan davranı larla ili kili oldu unu saptamı lardır. Benzer olarak, Zimbardo ve arkada ları (1997) da riskli davranı larda bulunma e ilimi ile imdiki zaman perspektifi arasında pozitif yönde bir ili ki gözlemi lerdir.

Rothspon ve Read (1996), cinsel davranı sıklı ı ve sık cinsel partner de i tirme e ilimi ile imdiki zaman perspektifi arasında ili ki bulundu unu bildirmi lerdir. Agnew ve Lowing (1998) tarafından yürütölen ba ka bir çalı mada ise, prezervatif ve di er korunma yöntemlerini kullanma e ilimi ile gelecek zaman yönelimli olma arasında ili ki saptanmı tır. Hamilton, Kives, Micevski ve Grace (2003), geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifinin, genel sa lı ı destekleyici davranı lar, beslenme ve ruhsal geli im ile ili kili oldu unu bildirmi lerdir.

Hamilton ve arkada ları (2003), ya lılı ın ve ya amı tehdit eden olayların zaman perspektifine etkilerini ara tırdıkları çalı malarında, ortalama 60.2 ya ında olan kalp hastalarının, geçmi lerini olumlu de erlendirdiklerini bulmu lardır. Ayrıca, bu ya grubundaki hastaların daha ziyade kendileri ile ilgili olduklarını, beslenmeye önem verdiklerini ve gelecek yönelimlerinin zayıf oldu unu gözlemi lerdir.

Preau, Apostolidis, Francois, Raffi ve Spire (2007), zaman perspektifi ve HIV bula mı hastaların ya am kaliteleri arasındaki ili kiyi ara tırdıkları çalı malarında, geçmi ve geleceklerine pozitif bakan hastaların, doktorlarıyla aralarında gvене dayalı bir ili ki kurabildiklerini gözlemi lerdir. Dahası, sosyal deste e sahip hastaların daha fazla imdide hazzı, çocuklu hastaların ve bayan hastaların daha fazla imdide yazgıcı ve yüksek e itimli hastaların ise, daha fazla gelecek zaman yönelimli bir tavır sergilediklerini bulmu lardır. Geçmi i olumsuz de erlendirme yöneliminin d k psikolojik ya am kalitesi, d k vresel ya am kalitesi ve sosyal ili ki azlı ı ile ili kili oldu u da bildirilmi tir.

2.4.7.3. Zaman Perspektifi ve Madde Ba ımlılı ı:

Zaman perspektifi ile tütün, eroin, kokain gibi maddelerin kullanımı arasında kesitsel bir ili ki oldu unu bildiren pek çok ara tırma mevcuttur (Bickel, Odum ve Madden, 1999; Keiough ve Zimbardo, 1999; Kirby ve Petry, 2004). Örne in, Keough ve Zimbardo, imdiki zaman perspektifi ile madde kullanımı arasında pozitif yönlü bir ili ki saptamı lardır. Williford ve Bramlett (1995) de, madde ba ımlılı ı olan hastaların, gelecek zaman perspektifi ile imdide yazgıcı zaman perspektifini kullanmaya e ilim gösterdiklerini bildirmi lerdir.

2.4.7.4. Zaman Perspektifi ve Ya am Doymu:

Yapılan alı malar, zaman perspektifi ile ya am doymu arasında ba lantı oldu unu göstermektedir. Drake ve arkada ları (2008), dengeli bir zaman perspektifine sahip bireylerin, dengeli bir zaman perspektifine sahip olmayan bireylere nazaran ya amlarından daha fazla doyum sa ladıklarını ve hayatta daha dikkatli davrandıklarını bulmu lardır.

Gao (2011) da Tayvanlı katılımcılarla yaptı ı ara tırmasında, geçmi ine pozitif bakan ve gelecek zaman yönelimli bireylerin ya am doyumlarının di er bireylere nazaran daha yüksek oldu unu saptamı tır.

2.4.7.5. Zaman Perspektifi ve Evsizler:

Pluck, Lee, Lauder, Fox, Spence ve Parks (2008), evsiz ki ilerin (zekâ düzeyleri, depresyonda hissedip hissetmedikleri ve madde kullanıp kullanmadıklarından ba ımsız olarak) “geçmi i olumsuz de erlendiren,” “ imdide kaderci” ve “gelecek yönelimli” bir tavır geli tirdiklerini saptamı lardır. Evsiz insanların, yüksek düzeyde depresyon ve benzer problemler ya amalarına ra men, gelece e yönelik zihinsel algılarının di er ki ilerden farklılık göstermemesi, ara tırmacıların dikkatini çekmi tir. Evsiz katılımcıların “ imdide kaderci” bir yönelim geli tirmelerinin nedeni ise, ya amlarının, dı kuvvetlerin kontrolünde oldu una inanmalarına ba lanmı tir. Epel, Bandura ve Zimbardo (1999) tarafından yapılan ba ka bir çalı mada ise, ev sahibi olanların evsizlere nazaran kısa dönemli planlar kurmaya daha e ilimli davrandıkları tespit edilmi tir.

2.4.8. Zaman Perspektifi ile İlgili Türkiye’de Yapılan Çalı malar

Ülkemizde, zaman perspektifi üzerine yeni yeni ilgi geli ti inden dolayı, bu konuda yapılan çalı malar son derece kısıtlıdır. Öner (2002), yaptı ı ara tırmada, kendini ayarlama düzeyi dü ük bireylerin, romantik ili kilerde gelecek zaman yönelimlerinin yüksek oldu unu, baka bir deyi le, ili kinin gelece ine yönelik planlar yapmaya daha meyilli ve ili ki ya adıkları ki iye ba lanma düzeylerinin daha yüksek oldu unu saptamı lardır.

Öner-Özkan (2004), gelecek zaman yönelimi yüksek bireylerin, birlikte oldukları ki ilerle aralarında çıkan dü ünçe ve davranı farklılıkları kar ısında daha ho görüsüz bir tavır sergilediklerini gözlemlemi ; bunun da, bu tür ki ilerin daha mükemmeliyetçi bir ki ilik yapısına sahip olmalarından kaynaklanabilece ini belirtmi tir.

Di er bir çalı mada ise mamolu ve Güler (2007), benlik yönelimleri, gelece e bakı ve yeni hedeflere ba lanma ile psikolojik açıdan iyi hissetme arasında ili ki tespit etmi tir. Spesifik olarak, gençlik ve orta ya lılıkta, gelecek yönelimli olmanın ve yeni hedeflere ba lanmanın, öznel iyili e kayda de er bir katkıda bulundu unu gözlemi tir.

2.5. Ki ilik

2.5.1. Ki ili in Tanımı

İlgili literatür incelendi inde, ki ili in çe itli ekillerde tanımlandı ı gözlenmektedir. Cücelo lu (1993), ki ili i, bireyin iç ve dı çevresiyle kurdu u, onu di er bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapıla mı bir ili ki biçimi olarak açıkladı tır. Cücelo lu, ki ilik tanımında yer alan “ayırt edicilik” kavramıyla, bireyin, kendisini ba kalarından farklı kılan özelliklere sahip oldu unu; “tutarlılık” kavramıyla, bireyin benzer durumlarda aynı davranı tarzını sergiledi ini; “yapıla mı ” kavramıyla ise, ki ili in çok sayıda birime sahip bir sistem oldu unu ve bu birimlerin birbirleriyle sıkı ba lantılar içerisinde güçlü bir yapı olu turdu unu anlatmaya çalı mı tır.

Cücelo lu (1993), ki ili i, bir “ili ki kuru biçimi” olarak tanımladı tır. Cücelo lu’na göre, birey, iç ve dı çevresiyle sürekli ili ki halindedir. Ba ka bir deyi le, birey, kendi içindeki duygu ve dü ünceler kadar kendi dı nda yer alan insan, olay ve nesnelere de algılar. Bireyin ki ili i, iç ve dı çevreyle kurdu u ili kinin biçimini belirler. Cücelo lu, ki ili i, ”ili ki biçimi” ekinde tanımlamakla, onu soyut bir kavram olmaktan çıkartıp bireyin günlük davranı larında gözlenebilecek somut bir kavram haline getirmi tir.

Baymur (1993) ise ki ili i, bireyin tüm ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konu ma tarzının, dı görünü ünün ve çevresine uyum sa lama biçiminin karakteristik özelli i olarak tanımladı , dolayısıyla, ki ili i kendi içerisinde ahenkli bir bütün olarak görmü tür.

Burger (2006), bu ahenkli bütünü olu turan tutarlı davranı kalıplarının, ki i içi süreçlerden kaynaklandı mı ileri sürmü ve bu tutarlı davranı kalıplarını, bireyin her zaman ve her durumda gözlemlenebilen tutumları olarak de erlendirmi tir. Dahası, ki i içi süreçlerin, bireyin tüm davranı sal, duygusal, güdüsel ve bili sel süreçlerini etkiledi ini ifade etmi tir.

Literatürde, ki ilik geli imini ve ki ilikteki bireysel benzerlik ve farklılıkları açıklayan çe itli kuramlara rastlanmaktadır (Wiggins, 1979). Ancak; bu çalı manın konusuyla direkt ba lantılı olmasından dolayı, bir sonraki bölümde

sadece, ki ilinin 5 faktörde ele alınmasında önemli kuramsal çerçeveyi oluşturan “Ayrımcı Özellik Yaklaşımı” üzerinde durulacaktır.

2.5.2. Ayrımcı Özellik Yaklaşımı

Yazgan ve Yerlikaya (2012), ki ilik psikolojisinde oldukça yaygın olarak kullanılan ara tırma odaklı ayrımcı özellik kuramlarının, ki ilini açıklarken yüzeysel bir yaklaşımı temel aldıklarını ifade etmişlerdir. Daha açık bir ifadeyle, daha çok ki ilinin bilinçli ve somut yönlerine odaklandıklarını, bilinçdışı ve davranışla ilgili soyut açıklamaları ise, çok fazla önemsemediklerini belirtmişlerdir.

Ki ilik psikolojisinde kullanılan en popüler ölçme yöntemlerinden birisi olan (Saymaz, 2003) ayrımcı özellik yaklaşımının savunucuları, bir süreklilik üzerinde gösterilebilecek bir dizi davranış belirlemişler ve herhangi bir bireyin davranışlarını, bu süreklilik üzerinde bir noktaya yerleştirebileceklerini iddia etmişlerdir (Yazgan ve Yerlikaya, 2012).

Yazgan ve Yerlikaya (2012), günümüzde ki ilik psikolojisi alanında fikir yürüten ve bu konuda farklı görüşlere sahip birçok psikologun, çalışmalarında ayrımcı özellikleri ve ayrımcı özellik ölçümlerini kullandığını ifade etmişlerdir. Bu yaklaşımın popüler hale gelmesinde, ilk ayrımcı özellik kuramcılarının katkıları büyüktür. Bu alanda bilinen ilk çalışmalar Allport, Cattell ve Eysenck tarafından yapılmıştır.

2.5.2.1. Gordon Allport

Allport (1961), iki kişinin hiçbir zaman birbirine tamamen benzemeyeceğini ifade etmiştir. Allport’a göre, her insanın davranışını kendisine özgüdür ve davranışların ve bireysel farklılıkların incelenmesinde en etkili terim, “ayrımcı özellik” kavramıdır.

Allport (1961), ayırıcı özellik kavramını, bireylerin, belirli bir kişilik özelliğini, bu özelliği ne ölçüde yansıttıklarına bağlı olarak sınıflandıran bir kişilik boyutu şeklinde tanımlamıştır. Allport'a göre, Ayırıcı Özellik Yaklaşımı iki temel varsayıma dayanır. Birinci varsayım, kişilik özelliklerinin zaman içerisinde değişmediğini; ikinci varsayım ise, bireylerin, değişik durumlarda aynı kişilik özelliklerini, tutarlı bir şekilde kullanmaya devam ettiklerini savunur.

Bu varsayımlara göre, dışadönük ve sosyal olan bir kimse, yıllarca tutarlı bir biçimde bu özelliklerini sergilemeye devam edecektir. Kişinin sahip olduğu bu özellikler, farklı durumlarda da tutarlılık gösterecek; kişiyi, evinde olduğu gibi iş yerinde ve dışarıda da dışadönük ve sosyal bir kişilik yapısı sergileyecektir (Yazgan ve Yerlikaya, 2012).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Allport (1961) esas olarak, temel kişilik özelliklerini saptamaya ve insanların, belirli kişilik özelliklerine ne derece sahip olduklarını belirlemeye çalışmıştır. Allport'a göre, bireyin kişiliğini oluşturan özelliklerin kendine özgü ve benzersiz bileşimini belirlemek mümkündür. Bu nedenle, bireylerin kişilik yapılarını belirlemeye çalışırken, onları önceden kararlaştırılmış sınıflara yerleştirmek yerine, kendi içlerinde incelemeye tabi tutmuştur (Burger, 2006).

Allport'un, "bireyi kendi içinde inceleme" yaklaşımından oldukça farklı bir başka ayırıcı özellik yaklaşımı, faktör analizi olarak bilinen istatistiksel bir teknik sayesinde ortaya çıkmıştır. Faktör analizini kişiliğin incelenmesinde kullanan kuramcılar, kişiliği oluşturan temel bileşenlerin evrensel olduğunu varsayımlardır. Dahası, insan doğasının tutarlı bir biçimde davranmaya meyilli ve kişiliğin temel bileşenlerinin hiyerarşik bir yapıya sahip olduğunu savunmuşlardır (Yazgan ve Yerlikaya, 2012).

Kişiliğin incelenmesinde faktör analizini kullanan kuramcılar, farklı kişilerde hangi farklı özelliklerin bulunduğunu, niceliksel açıdan ölçmeye çalışmışlardır. "Ayırıcı özelliklerin niceliksel ölçümü" fikri, faktör-analitik

yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın önde gelen iki temsilcisi, Cattell ve Eysenck'tir (Yazgan ve Yerlikaya, 2012).

2.5.2.2. Cattell

Cattell, pek çok insan özelliğinin, özellikle de zekânın, genler tarafından belirlendiğini savunmuştur. Ancak, çevresel etkilerin varlığını da göz ardı etmemiştir (Burger, 2006).

Cattell, temel kişilik özelliklerini keşfetmek amacıyla çalışmalarına başlamıştır; birbirleriyle yakın ve ilişkili kavramları gruplamak ve birbirlerinden bağımsız kavramları birbirlerinden ayırmak suretiyle, kişiliğin temel yapısının belirlenebileceğini iddia etmiştir. Faktör analizi yöntemi ile yaptığı çalışmalar sonrasında, 16 temel kişilik özelliği saptamıştır. Bunlara, “kaynak özellikler” adını vermek suretiyle 16 faktörlü kişilik testini oluşturmuş ve geliştirdiği bu testi 1949 yılında yayımlamıştır (Burger, 2006). Tablo 1’de, Cattell’in (1965) saptamış olduğu 16 temel kişilik özelliği verilmiştir.

Tablo 1: Cattell’in 16 Kişilik Faktörü

Yüksek Puan	Harf Sembolü ve Faktör Adı	Düşük Puan
Canı yakın, sevgi dolu, yumuşak bavalı	A SICAKLIK	Uzak, ele tırel, soğuk, ilgisiz
Daha zeki, soyut düşünen	B AKIL YÜRÜTME	Daha az zeki, somut düşünen

Sakin, duygusal açıdan kararlı, gerçekçi	C DUYGUSAL KARARLILIK	Duygusal açıdan daha az kararlı, çabucak sinirlenen ya da üzülen, gerçekçi olmayan
Atılgan, yarı macı, inatçı	E BASKINLIK	Uysal, alçakgönüllü, mahcup
Kaygısız, ne eli, hevesli	F CANLILIK	Ciddi, arba lı, suskun
Kurallara ba lı, ahlakçı, sorumlu	G KURALLARA BA LILIK	Kural tanımaz, ihmalkar, hercai
Çüretkar, gözü pek, maceraperest	H SOSYAL G R KENL K	Ürkek, uzak, utangaç
inatçı, kendine güvenen, ba ımsız	I HASSASLIK	Ba ımlı, hassas, alıngan
Ba kalarına güvenen, kabul edici	L HT YATLILIK	üpheci, tedbirli
Hayal gücü kuvvetli, unutkan, sanatçı	M DALGINLIK	Geleneksel, ayakları yere basan, pratik
Kurnaz, gösteri li, abartılı	N ÇTENL K	Dosdo ru, yapmacıksız, sosyal açıdan beceriksiz
Evhamlı, kendini suçlayıcı, sorunlu	O END E	Kendinden ho nut, güvenli, kendinden emin
Tutucu, geleneksel	Q1 DE KL E AÇIKLIK	Özgür dü ünceli, açık fikirli, liberal
Kendine güvenen, becerikli, kendi kararlarını tercih eden	Q2 KEND NE YETME	Katılımcı, takipçi, gruba ba lı
Kontrollü, kompülsif, düzenli	Q3 MÜKEMMEL YETÇ L K	Disiplinsiz, savsak, dü üncesizce davranan
Gergin, engellenmi , güdülenmi	Q4 GERG NL K	Rahat, sakin, dingin

2.5.2.3. Eysenck

Eysenck de (1997) Cattell gibi, psikolojinin amacının davranı ı yordamak oldu unu ve ki ili in incelenmesinde faktör analizinden yararlanılması gerekti ini savunmu tur.

Eysenck'in (1997) ki ilik kuramı, güçlü psikometrik ve biyolojik temellere sahiptir. İnsan ki ilinin yapısını incelemek ve ölçmek için karmaık psikometrik tekniklerin gerekli oldu una; ancak, bunların tek ba larına yeterli olmadı na inanan Eysenck, biyolojik temelleri ortaya konmadıkça faktör analizi tekni i ile elde edilen ki ilik bile enlerinin kısır ve anlamsız kalaca ını belirtmi tir.

Eysenck, ki ilinin, anne babanın eylemleri ya da hataları sonucunda de il, onların biyolojik yapılarıyla biçimlendi ini ileri sürmü tür. Dolayısıyla, ki ilie etki eden biyolojik faktörlere dikkati çekmi tir. Ba ka bir deyi le, bireyler arasındaki ki ilik farklılıklarına, bireyler arasındaki biyolojik farklılıkların neden oldu unu ileri sürmü tür. Örne in, dı adönüklük ve içe dönüklük arasındaki farklılı ın, beyinle ili kili olan "Retiküler Aktivasyon Sistemi"nden kaynaklandı ını iddia etmi tir. Buna göre, içe dönük ki iler, bu sistemin etkisiyle daha fazla uyarıldıkları için sosyal ortamlardan uzakla ma gere i duyarken; dı adönük ki iler, uyarıları dü ük düzeyde algıladıkları için yeni yeni sosyal ortamlara girme ihtiyacı hissederler (Saymaz, 2003).

Özetle, Eysenck (1990), dı adönüklük, nevrozizm ve psikotizm gibi temel ki ilik özelliklerinin, esas olarak kalıtım yoluyla belirlendi ini öne sürmü ; ki ilik geli iminde çevresel faktörlerin çok da önemli olmadı ını belirtmi tir. Eysenck'e göre, ki ilinin dörtte üçü genetik faktörlerce belirlenmektedir. Ba ka bir ifadeyle, Eysenck, bu üç ki ilik boyutunda gözlenen varyansın % 75'inin kalıtımla; %25'inin ise, çevre etkisiyle açıklanabilece ini savunmu tur.

Eysenck (1975), ilk ki ilik kuramını, iki ki ilik boyutu üzerinde yani "dı adönüklük ve nevrozizm" boyutlarında yapılandırmı tir. Eysenck, iki uçlu iki boyuttan olu turdu u ilk ki ilik tipolojisinde, bireyleri birbirinden farklı dört gruba ayırmı tir. Dı adönüklük boyutunun di er ucu, içe dönüklüktür. Nevrotiklik boyutunun di er ucu ise, duygusal açıdan kararlılıktır.

Tablo 2'de, Eysenck'in (1975) "ki Kutuplu ki Boyutlu Ki ilik Tipolojisi Modeli" verilmi tir.

Tablo 2: Eysenck'in ki Kutuplu ki Boyutlu Ki ilik Tipolojisi Modeli

	Duygusal Açıdan Kararlı	Nevrotik
çedönük	Sakin Güvenilir Kontrollü Huzurlu Dü ünceli Dikkatli Pasif Ölçülü	De i ken Kaygılı Katı Kötümser Sosyal olmayan Sakin Ketum A ırba lı
Dı adönük	Lider Umursamaz Canlı Uysal Tepkisel Konu kan Cana yakın Sosyal	Alıngan Huzursuz Saldırgan Kolay heyecanlanan De i ken Dürtüsel yimser Aktif

lerleyen yıllarda Eysenck (1976), kuramına, “psikotizm” olarak adlandırdı ı üçüncü bir ki ilik boyutu daha eklemi tir. Bu boyutta yüksek puan alan ki iler benmerkezci, bencil, saldırgan, anlayı sız, ba kalarının haklarına duyarsız, dürtüsel ve di erlerine kar ı isyankâr bir yapıdadırlar.

2.5.3. Be Faktör Kuramı: Temel Kavramlar ve İkeler

Allport'la ba layıp Cattell ve Eysenck'le devam eden ayırıcı özellik çalı maları ve ki ili in temel boyutlarını belirleme çabaları, 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin ba ında Robert McCrea ve Paul Costa'nın ara tırmaları ile yeni bir noktaya gelmi tir. Ki ili in süreklili ini ve yapısını incelemek amacıyla faktör analizi tekni ini kullanan bu iki ara tırmacı, önceleri ki ili in “dı adönüklük ve nevroizm” boyutlarına odaklanmı ; ancak, kısa süre sonra “deneyime açıklık” adını verdikleri yeni bir boyut daha ke fetmi lerdir. 1985 yılına kadar “dı adönüklük, nevroizm ve deneyime açıklık” boyutlarından olu an bu üç faktörlü modeli benimseyen McCrea ve Costa, 1983-1985 yılları arasında gerçekle tirdikleri çalı malar sonucunda, ki ili in be temel boyuttan olu tu unu gözlemlemi ler ve bu be boyutun ölçülebilmesini sa layan bir test geli tirmi lerdir (Costa ve McCrea, 1985).

Daha önce geli tirilmi olan üç boyutlu ölçe in gözden geçirilmesi sonucunda elde edilen bu yeni be faktörlü ölçek, 1992 yılında yeniden gözden geçirilmi ve ki ili in be temel boyutunun ölçülmesinde yaygın olarak kullanılmaya ba lanmı tır (Feist ve Feist, 2006).

Cattell ve Eysenck gibi, McCrea ve Costa da (2003) ki ili in yapısını olu turan temel boyutların iki kutuplu bir süreklilik arz etti ini ve normal da ılım özelli i sergiledi ini savunmu lardır.

McCrea ve Costa'nın (2003) “dı adönüklük, nevroizm, deneyime açıklık, uyumluluk ve öz-disiplin” adı altında sınıflandırdıkları bu be faktör, zaman içinde bir ki ilik kuramının do masına sebep olmu tur.

Bugüne kadar, ki ilik ve ki ili in boyutları ile ilgili birçok görü ortaya atılmı tır. “Be Faktör Ki ilik Kuramı,” bu farklı görü leri bir çatı altında bütünle tirmi görünmektedir. Gerçekten de, yapılan kültürlerarası ara tırmalar, ki ili in temel boyutlarının be faktörde toplanabilece ini göstermi tir (Bacanlı, lhan ve Aslan, 2009).

2.5.3.1. Ki ilik Tipolojisi (Ki ili in Boyutları)

2.5.3.1.1. Dı adönüklük:

Genel olarak, ki ili in dı a dönüklük boyutunda yüksek puan alan bireyler sosyal, pozitif, sempatik, enerjik, ne eli, iddialı, baskın, heyecanlı, giri ken, konu kan ve ba kalarıyla ilgili olma gibi ki ilik özellikleri sergilerlerken; içe dönüklük boyutunda yüksek puan alanlar ise kapalı, çekingen, sakın, yalnız kalmaya istekli ve mesafeli olma gibi özellikler gösterirler (McShane ve Von Glinow, 2005).

Dı a dönük ki ilerin temel motivasyon kaynakları “üstün olma ve ödül kazanma iste idir” (Saymaz, 2003). Nitekim, yapılan ara tırmalar, dı a dönük ki ilerin insanlarla birlikte olmaktan, e lenceden, liderlikten ve güç sahibi olmaktan ho landıklarını göstermi tir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2001). Benzer ekilde, dı a dönüklü ün, baskınlık ve rekabet ile pozitif; kaçınma

davranı 1 ile negatif yönde bir ili kide oldu u saptanmı tır (Schneer ve Chanin, 1987; Antonioni, 1998; Moberg, 2001; Park ve Antonioni, 2007).

2.5.3.1.2. Nörotiklik (duygusal denge):

Bu boyut, bireyleri, duygusal kararlılık ve kişisel uyum sürekliliği üzerinde bir noktaya yerleştirir. Nörotiklik, suçluluk, sinirlilik, hüznün ve korku gibi olumsuz duyguları yaşımasıdır (Costa ve McCrae, 1995). Dolayısıyla, bu boyuttan yüksek puan alan kişiler, duygusal dengesizlik ve sıkıntı yaşarlar; güvensiz, endişeli, içe kapanık, sinirli, gergin, alıngan ve streslidirler (Friedman ve Schustack, 1999; Burger, 2006). Kişilerarası ilişki kurmakta ve ilişkilere bağlı kalmakta zorluk çekerler; stress durumlarında duygu odaklı stratejileri daha çok kullanırlar (Kınık, 2007). Nörotiklik boyutundan düşük puan alanlar ise sakin, dengeli, rahat, sabırlı, özgüveni yüksek, çevreye ve ortamlara iyi uyum sağlayan, akıllı ve uygunsuz duygular yaşamayan bireylerdir (Friedman ve Schustack, 1999; Burger, 2006).

Yapılan çalışmalar, nörotiklik, çeşitli ruhsal sağlık problemleriyle, özellikle de depresyonla yakın ilişki içinde olduğunu göstermiştir (Abrams, Young, Alexopoulos ve Holt, 1991; Christensen ve Kessing, 2006; Jylhä ve Isometsä, 2006). Dahası, nörotik kişilerin çatışmadan kaçınmacı; nörotiklik düşük kişilerin ise, çatışmaya yaklaşımacı bir tutum sergiledikleri gözlenmiştir (Antonioni, 1998; Moberg, 2001).

2.5.3.1.3. Deneyime açıklık:

Açıklaması ve üzerinde uzlaşılması en zor olan boyuttur. Burger'e (2006) göre, bu boyut, kişilerarası ilişkilerde açık olma davranışından ziyade, "yeni deneyimlere açık olma" kavramını temsil eder. Bu boyuttan yüksek puan alan bireyler geleneksel ve baskınsız bir düşünce yapısına sahiptirler, geniş bir hayal gücü ve zihinsel merak sergilerler, yeni görüşlere açıktırlar ve çok yönlü düşünürler. Düşük puan alanlar ise, geleneksel bir düşünce yapısına sahiptirler ve yeni deneyimlere açık olmak yerine, bildikleri ve daha önce tecrübe ettikleri yaşıtlara tutunmayı tercih ederler.

Gelişime açık bireyler, kurallar konusunda esnekler ve kendilerini “özgür yaratıcı” olarak nitelendirirler. Geleneksel cinsiyet rollerini reddederler; sınanmaya ve sınavlara karşı mizahi bir yaklaşımı vardır (Saymaz, 2003). Tartımacı yapıda oldukları için kolayca çatı maya girme eğilimindedirler (Bono, Boles, Judge ve Lauer, 2002). Çatı malarından kaçmadıkları, aksine çatı malarla yüzleşmeye istekli oldukları gözlenmiştir (Antonioni, 1998). Gelişime kapalı bireyler ise, kurallara katı bir biçimde bağlıdır, maceralardan hoşlanmazlar ve otoriteye boyun eğen yapıdadırlar (Saymaz, 2003).

2.5.3.1.4. Uyumluluk:

Bu boyut, bireylerin insancıl yönüne vurgu yapar (Digman, 1990). Uyumluluk puanı yüksek olan bireyler dostane tavırlı, anlayıcı, hoşgörülü, başlıca yardımcı, empatik, esnek, alçak gönüllü, sıcakkanlı, güvenilir, açık sözlü, fedakar ve işbirlikçidirler; başkalarıyla rahatlıkla duygusal yakınlık kurabilirler (McCrea ve John, 1992). Uyumluluk puanı düşük olan bireyler ise benmerkezci, sinirli, huysuz, saldırgan tavırlı, kavgacı, rekabetçi, güvenilmez, inatçı, kaba ve üpücü olmaya eğilimlidirler (Graziano, Jensen-Campbell ve Hair, 1996).

Yapılan çalışmalar, uyumluluk boyutunun, çatı malar ve rekabet ile ters yönde; işbirlikçi ve uzlaşma ile pozitif yönde bir ilişki kurduğunu ortaya koymuştur (Antonioni, 1998; Moberg, 2001; Park ve Antonioni, 2007). Ayrıca, uyumlu kişilerin, daha yapıcı çatı malar çözme stratejilerini benimsedikleri gözlenmiştir (Jensen-Campbell, Gleason, Adams ve Malcolm, 2003).

2.5.3.1.5. Özdisiplin (sorumluluk):

Bu boyut, bireyin ne kadar kontrol ve disiplin sahibi olduğunu ortaya koyar. Bu boyuttan yüksek puan alanlar düzenli, planlı, kararlı, dikkatli, azimli, hırslı, çalışmaya odaklı, öz disipline ve başkalarına duygusuna sahip bireyler olarak nitelendirilirler (Costa ve McCrae, 1995; Burger, 2006). Sorunlarla baş edebilmeye hazırlıklı bir kişilikleri vardır, etik ilke ve değerlere belirgin şekilde bağlıdır, eyleme geçmeden önce dikkatli bir biçimde düşünürler (Neuman ve Wright, 1999), yaptıkları işlerden daha çok doyum sağlamaya ve işlerine

daha çok motive olmaya meyillidirler (Saymaz, 2003). Bu boyuttan düşük puan alanlar ise, dikkatsiz ya da dikkati kolay da ilan, düzensiz, sorumsuz, disiplinsiz, plansız ve güvenilmez kişiler olarak adlandırılırlar (Costa ve McCrae, 1995; Burger, 2006).

Yapılan araştırmalar, özdisiplini yüksek bireylerin daha iyi arkadaşlık ilişkileri ya da ilişkileri (Jensen-Campbell ve Malcolm, 2007) ve başarı güdümlü olmalarından dolayı, amaçlarını elde etmede engel teşkil edebilecek stratejilerden kaçındıklarını ortaya koymuştur (Antonioni, 1998; Moberg, 2001).

Tablo 3'te, Costa ve McCrae'nin (1995) Beş Faktör Kişilik Envanteri'nden alınan düşük ve yüksek puanların temsil ettiği kişilik özellikleri özetlenmiştir.

Tablo 3: Beş Faktör Kişilik Envanterinde Temel Faktörler

Mesafeli, ciddi, dikkat çekmeyen, yalnızlı seven	çedönük	DI ADÖNÜKLÜ K	Dı adönük	Canlı, girişken sosyal, hareketli, çok kulu, rahat, do al, iyimser
İnsanlara güvenmeyen, i birli inden çok yarı macı, ba ımsız, mücadeleci, uyanık, tepkisel, üpçeci, kendini dü ün	Uyumsuzluk	UYUMLULUK	Uyumluluk	Çatı madan kaçınan, hassas, merhametli, geçimli, sakin, insanlara güvenen, i birli ine yatkın
Esnek, plansız, çabuk karar veren, kurallara ba lı olmayan	Dü ük Öz- Denetim	ÖZDENET M	Yüksek Öz- Denetim	Düzenli, planlı, amaçlı, kararlı, temkinli, tedbirli, sorumluluk sahibi
Kendine güvenli, engellerle ba ı çıkmada etkili, sakin, uyumlu, tela sız	Tutarlı Duygusal Durum	DUYGUSAL TUTARSIZLIK	Tutarsız Duygusal Durum	Hassas, duygusal, endişeli, gergin, dirençsiz
Muhafazakâr, yenili e dirençli, ince dü ünmeyen, ilgi alanları sınırlı, geleneksel	Somut-Pratik	GEL ME AÇIKLIK	Geli ime Açıklık	Analitik dü ün, duyarlı, ilgi alanları geni , yenili e açık, yaratıcı

2.6. Kişilik ve Zaman perspektifi Arasındaki İlişkiyi Nceleyen

Araştırmalar

Holmann ve Zimbardo (2009), zaman perspektifinin, insanları yorumlayıp algılamada ve onların fiziksel ve sosyal dünyalarını anlamada yardımcı, önemli

bir bili sel süreç oldu unu ifade etmi lerdir. Dahası, farklı zaman perspektifi boyutlarının, farklı ki ilik özellikleri ile ili kili oldu unu savunmu lardır.

Zaman perspektifi ölçümlerinin birbirleriyle olan ili kilerini inceleyen çalı malar sınırlı oldu u gibi; zaman perspektifinin, ki ilik yapıları (nörotizm, dı a dönüklük, sorumluluk, uyumluluk, açıklık) ile olan ba lantılarını inceleyen ara tırmalar da oldukça yetersizdir (Dunkel ve Weber, 2010).

Zimbardo ve Boyd (1999), bir grup üniversite ö rencisine “Zaman Perspektifi Envanteri” ile ki ili in “sorumluluk, uyumluluk, duygusal denge, açıklık ve dı adönüklük” olmak üzere 5 boyutta ele alındı ı “Be Faktör Ki ilik Envanteri”ni (Costa ve Mcree, 1992) uygulamı lar ve zaman perspektifi ile ki ilik arasında önemli ba lantılar bulmu lardır. Analizler, “ imdide hazcı” ile “dı a dönüklük” arasında pozitif, “duygusal denge” ve “sorumluluk” arasında ise, negatif bir ili ki oldu unu göstermi tir. Dahası, “gelecek zaman perspektifi” ile “sorumluluk” arasında oldukça güçlü bir ili ki oldu u saptanmı tir. Ayrıca, “ imdide yazgıcı” ile “enerjik hissetme, duygusal denge, açıklık ve sorumluluk” arasında negatif, “geçmi i olumlu de erlendirme” ile “enerjik hissetme ve uyumluluk” arasında pozitif, “geçmi i olumsuz de erlendirme” ile “enerjik hissetme, sorumluluk, duygusal denge ve uyumluluk” arasında ise, negatif bir ili ki tespit edilmı tir (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Dunkel ve Weber (2010), yaptıkları ara tırmada, Zimbardo ve Boyd’un (1999) bulgularıyla tutarlı sonuçlar bulmu lardır. Ba ka bir deyi le, “sorumluluk” ile “gelecek zaman perspektifi” arasında pozitif yönde, “geçmi i olumsuz de erlendirme,” “ imdide yazgıcı” ve “ imdide hazcı” arasında ise, negatif yönde bir ili ki saptamı lardır. “Dı a dönüklük” ile “ imdide hazcı” ve “geçmi i olumlu de erlendirme” arasında pozitif yönde, “geçmi i olumsuz de erlendirme” arasında ise, negatif yönde bir ili ki bulmu lardır. Dahası, “uyumluluk” ile “geçmi i olumlu de erlendirme” ve “ imdide hazcı” arasında pozitif yönde, “geçmi i olumsuz de erlendirme” arasında ise, di erlerine göre daha zayıf ve negatif yönde bir ili ki tespit etmi lerdir. “Uyumluluk” ile “gelecek yönelimi” arasında da zayıf ve pozitif yönlü bir ili ki bulmu lardır.

Ayrıca, “nevrotizm” ile “geçmiş olumsuz değerlendirme” ve “imdiye hazcı” arasında zayıf ve negatif yönde bir ilişki gözlemlenmiştir. “Nevrotizm” ile “geçmiş olumlu değerlendirme,” “imdiye yazgıcı” ve “gelecek yönelimi” arasında ise, pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Son olarak, “açıklık” ile “imdiye hazcı” arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.

Bir başka çalışmada, Kairys (2010), yaşları 18 ile 85 yaşları arasında değişen toplam 545 kişilik grubu, 35 yaşın altındakiler ve üstündekiler olmak üzere iki kümeye ayırmış ve bu iki grubun zaman perspektifleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, Zimbardo'nun Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999) ile Costa ve McCrae (1992) tarafından geliştirilen ve 5 faktörlü kişilik özelliklerinin ölçümüne dayalı, Be Faktör Envanteri'nin kısa formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, ileriyeye tahmini grubun “imdiye yazgıcı, geçmiş olumsuz değerlendirme ve gelecek zaman perspektiflerini” daha genç gruba nazaran daha fazla yansıttıkları tespit edilmiştir. Genç grupta, “dönümlülük” ile “gelecek zaman perspektifi,” “dönümlülük” ile “geçmiş olumlu değerlendirme,” “açıklık” ile “imdiye hazcı,” “sorumluluk” ile “gelecek zaman perspektifi” ve “sorumluluk” ile “geçmiş olumsuz değerlendirme” arasında yaşlı gruba nazaran daha anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ayrıca, “imdiye yazgıcı” ile “nevrotizm,” “imdiye hazcı” ile “açıklık,” “imdiye hazcı” ile “dönümlülük,” “geçmiş olumsuz değerlendirme” ile “nevrotizm” ve “gelecek zaman yönelimi” ile “sorumluluk” arasında güçlü ve pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır.

Van Beek, Berghuis, Kerkhof ve Beekman (2011), zaman perspektifi, kişilik ve psikopatoloji arasındaki ilişkiyi inceleyen Hollanda'da yaptıkları çalışmaları, kişilik problemleri yaşayp tedavi gören ve tedavi görmeyen kişilere, Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999), Be Faktör Kişilik Envanteri (Costa ve McCrae, 1992), Kişilik Sorunları İddet Endeksi (Severity Indices of Personality Problems) (Roel, Helene, Berghout, Caspar, Dolan, Conor, Busschbach, Van der Kroft, Bateman ve Fonagy, 2008) ve Beck Depresyon Envanteri'ni (Beck, Rush, Shaw ve Emery, 1979) uygulamalarıdır. Elde edilen sonuçlar, “psikopatoloji” ile “geçmiş in her iki yönelimi” ve “imdiye yazgıcı zaman perspektifi” arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu

ortaya koymu tur. Özellikle, “geçmi i olumsuz de erlendirme” ile “psikiyatrik problemlerin” yakından ili kili oldu u gözlenmi tir.

Gupta, Hershey ve Gaur (2012), zaman perspektifinin, erteleme davranı ı ile olan ili kilerini ara tırdıkları çalı malarında, be zaman yönelimi ile erteleme davranı ı arasında anlamlı ili kiler elde etmi lerdir.

Haghighatgoo, Besharat ve Zeberdast (2010), ranlı ö rencilerle yaptıkları bir çalı mada, olumlu zaman perspektifine sahip ö rencilerin, daha mücadeleci bir ki ilik yapısına sahip olduklarını gözlemi lerdir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, Türkiye’de, zaman perspektifi kategorileri ile ki ilik arasındaki ba lantıyı do rudan ara tıran bir çalı manın varlı ına rastlanmamı tır. Ancak, bir ara tırmada (Öner-Özkan, 2004), “gelecek zaman yönelimi” yüksek olan bireylerin, birlikte oldukları ki ilerle aralarındaki dü ünçe ve davranı farklılıklarına kar ı daha ho görüsüz oldukları gözlenmi ; bu durumun, “bir ki ilik özelli i olan” mükemmeliyetçilikle ili kili olabilece i sonucuna varılmı tır.

2.7. Ara tırmann Amacı ve Önemi

Biraz önce bahsedildi i gibi, Holmann ve Zimbardo (2009), farklı zaman perspektifi boyutlarının, farklı ki ilik özellikleri ile ili kili oldu unu savunmu lar; bu konuda yapılan ara tırmalar da bu fikri do rulayıcı sonuçlar bulmu lardır. Örne in, Zimbardo ve Boyd (1999), Dunkel ve Weber (2010) ve Kairys (2010), Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999) ve Be Faktörlü Ki ilik Envanteri’ni (Costa ve McCrae, 1985) kullanarak yaptıkları çalı malarda, zaman perspektifi kategorileri ile be faktörlü ki ilik özellikleri arasında pozitif ve negatif yönde ili kiler saptamı lardır.

Bu çalı ma, “Zaman Perspektifi Envanteri” (Zimbardo ve Boyd, 1999) ve Costa ve McCrae’nin (1985) Be Faktörlü Ki ilik Envanteri temel alınarak geli tirilmi olan “Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi”ni (Bacanlı ve ark., 2009) kullanarak, “geçmi i olumlu de erlendirme, geçmi i olumsuz de erlendirme, imdide yazgıcı, imdide hazcı ve gelecek zaman perspektifi kategorileri” ile

“dı adönüklük, nevroizm, deneyime açıklık, uyumluluk ve öz-disiplin” adı altında sınıflandırılan “be faktörlü ki ilik özellikleri” arasındaki ili kiyi incelemeyi amaçlamı tır. Daha spesifik bir ifadeyle, bu çalı ma, bir grup Türk üniversite ö rencisinin zaman perspektifleri ile ki ilikleri arasında bir ili ki olup olmadı nı incelemeyi hedeflemi tir.

Yurtdı ında, Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999) ile Be Faktörlü Ki ilik Envanteri (Costa ve McCrae, 1985) kullanılarak yapılmı az sayıda çalı ma (Zimbardo ve Boyd, 1999; Dunkel ve Weber, 2010; Kairys, 2010) olmakla birlikte, Türkiye’de bu iki testi aynı anda kullanarak yapılmı bir ara tırmanın varlı na rastlanmamı tır. Dolayısıyla, bu çalı madan elde edilen sonuçlar, yurtdı ında bu testlere dayalı olarak yürütölmü ara tırmaların (Zimbardo ve Boyd, 1999; Dunkel ve Weber, 2010; Kairys, 2010) bulgularıyla kar ıla tırma yapma imkânı sa layacak, ba ka bir deyi le, bu konuda kültürlerarası benzerlik ve farklılıkların ortaya konmasında yarar sa layacaktır.

Ayrıca, bu ve benzeri çalı malarla, “ki ilik ve zaman perspektifi” arasındaki ili kiye dikkat çekilebilir ve bu konuda farkındalık yaratılabilirse, belli bir zamana saplanıp kalma e ilimi gösteren gençler için rehberlik programları geli tirilmesi yönünde birtakım giri imlerin ba latılması da mümkün olabilir. Bu amaçla hazırlanan rehberlik programları, gençlerin daha dengeli bir zaman perspektifi geli tirmelerine, dolayısıyla, ruhsal açıdan daha mutlu bir ya am sürmelerine katkıda bulunabilir.

2.8. Hipotezler

Bu çalı manın hipotezleri, zaman perspektifi kategorileri ile be faktörlü ki ilik özellikleri arasındaki ili kiyi do rudan inceleyen ara tırmaların bulguları (Zimbardo ve Boyd, 1999; Dunkel ve Weber, 2010; Kairys, 2010) temel alınarak olu turulmu tur. Bu ara tırmaların birbirleriyle örtü en bulgularının, bu tez çalı masından elde edilecek sonuçlarla da desteklenmesi beklenmektedir.

Buna göre:

1. “Gelecek zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ki ilik özelli i arasında pozitif yönde bir ili ki beklenmi tir.

2. “Geçmiş olumsuz değerlendirme zaman perspektifi” ile “nevrotizm” ilişkisi arasında pozitif yönde bir ilişki beklenmektedir.
3. “Geçmiş olumlu değerlendirme zaman perspektifi” ile “uyumluluk” ilişkisi arasında pozitif yönde ilişki beklenmektedir.
4. “İmkide yazgıcı zaman perspektifi” ile “nevrotizm” ilişkisi arasında pozitif yönde bir ilişki beklenmektedir.
5. “İmkide yazgıcı zaman perspektifi” ile “dışa dönüklük” ilişkisi arasında negatif yönde bir ilişki beklenmektedir.
6. “İmkide yazgıcı zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ilişkisi arasında negatif yönde bir ilişki beklenmektedir.
7. “İmkide hazcı zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ilişkisi arasında negatif yönde bir ilişki beklenmektedir.
8. “İmkide hazcı zaman perspektifi” ile “dışa dönüklük” ilişkisi arasında pozitif yönde bir ilişki beklenmektedir.

3. BÖLÜM YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içerisinde, olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. İki kisel tarama modelleri ise, iki veya daha çok sayıda deyimken arasındaki ilişkinin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2004).

Bu tez çalışmasında, araştırmaya dâhil edilen deyimkenler arasındaki ilişkinin varlığını ve derecesini saptamak amaçlandı için, “iki kisel tarama modeli” kullanılmıştır.

3.2. Örneklem

Bu ara tırmaya, 80'i kadın (%68) ve 38'i erkek (%32) olmak üzere, toplam 118 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Ara tırmaya katılan 18-28 yaş aralığındaki öğrencilerin ortalama yaşları 21.6'dır. Katılımcıların 94'ü (%80) devlet üniversitelerine, 24'ü ise (%20) vakıf üniversitelerine kayıtlı bulunmaktadır. Ara tırmaya katılan öğrencilerin 42'si (%40) İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne, 13'ü (%11) Eğitim Fakültesi'ne, 29'u (%25) Mühendislik Fakültesi'ne, 27'si (%23) Fen Edebiyat Fakültesi'ne ve 2'si (%2) Hukuk Fakültesi'ne devam etmektedir. Katılımcıların %92'si, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Ara tırmaya katılan 28 öğrencinin (%24) babası ilköğretim, 15 öğrencinin (%13) babası ortaokul, 43 öğrencinin (%36) babası lise, 28 öğrencinin (%24) babası üniversite, 2 öğrencinin (%2) babası yüksek lisans, 2 öğrencinin (%2) babası da doktora diplomasına sahiptir.

Ara tırmaya katılan 41 öğrencinin (%35) annesi ilköğretim, 27 öğrencinin (%23) annesi ortaokul, 36 öğrencinin (%31) annesi lise, 11 öğrencinin (%9) annesi de üniversite diplomasına sahiptir. 3 öğrenci ise (%3), annelerinin okuma yazma bilmediklerini belirtmiştir.

Katılımcıların 22'sinin (%19) babası işçi, 54'ünün (%46) babası devlet memuru olup 42'sinin (%36) babası ise, serbest meslek sahibidir. Öğrencilerin yalnızca 20'sinin (%17) annesi çalışmaktadır; 98'inin (%83) annesi ise, ev hanımıdır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Ara tırmada, zaman perspektifi kategorilerini belirlemek için Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999); kişilik kategorilerini belirlemek için ise, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT) (Bacanlı ve ark., 2009) kullanılmıştır. Ayrıca, katılımcılardan, kendilerine dağıtılan kişisel bilgi formunu doldurmaları istenmiştir.

3.3.1. Zaman Perspektifi Envanteri

Zimbardo'nun Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999), Likert tipi 5 dereceli ölçek ve 56 maddeden oluşmaktadır. Daha önce

belirtilmiştir gibi, Zimbardo ve meslektaşları, yaptıkları faktör analizi sonucunda 5 ayrı faktör yani 5 ayrı zaman perspektifi belirlemişlerdir (geçmiş olumlu değerlendirme, geçmiş olumsuz değerlendirme, imdide yazgıçı, imdide hazzı ve gelecek zaman perspektifi). 361 katılımcıdan elde edilen bulgulara göre, faktörler, toplam varyansın %36'sını açıklamıştır.

Yapılan analizlerde, alt ölçeklerin güvenirlik katsayıları tatminkâr bulunmuştur. 10 maddede ölçümü gerçekleştirilen “geçmiş olumsuz değerlendirme” (past negative) faktörünün cronbach alfa değeri .82 olarak saptanmıştır ve bu değer, Zaman Perspektifi Envanteri'ne ait varyansın %12'sini açıklamıştır. 15 maddede ölçümü gerçekleştirilen “imdide hazzı” (present hedonistic) faktörünün cronbach alfa değeri .79 olarak hesaplanmıştır ve bu değer, envantere ait varyansın %9'unu açıklamıştır. 13 maddede ölçümü gerçekleştirilen “gelecek yönelimi” (future) faktörünün cronbach alfa değeri .77 olarak hesaplanmıştır ve bu değer, envantere ait varyansın %6'sını açıklamıştır. 9 maddede ölçümü gerçekleştirilen “geçmiş olumlu değerlendirme” (past positive) faktörünün cronbach alfa değeri .80 olarak saptanmıştır ve bu değer, envantere ait varyansın %5'ini açıklamıştır. Son olarak, 9 maddede ölçümü gerçekleştirilen “imdide yazgıçı” (present fatalistic) faktörünün cronbach alfa değeri .74 olarak hesaplanmıştır ve bu değer, envantere ait varyansın %4'ünü açıklamıştır (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Bu tez çalışmasında ise, güvenirlik katsayıları “gelecek zaman perspektifi” için $r = .79$; “geçmiş olumsuz değerlendirme zaman perspektifi” için $r = .78$; “geçmiş olumlu değerlendirme zaman perspektifi” için $r = .70$; “imdide yazgıçı zaman perspektifi” için $r = .59$ ve “imdide hazzı zaman perspektifi” için $r = .81$ olarak hesaplanmıştır.

Testin güvenilirliğini ölçmek amacıyla, envanter, 58 öğrenciye 4 hafta boyunca belli aralıklarla tekrar tekrar uygulanmıştır ve bu uygulama sonucunda korelasyon değerlerinin .70 ile .80 arasında olduğu tespit edilmiştir (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Zimbardo ve meslektaşları, zaman perspektiflerinin birbirleriyle olan ilişkilerini de incelemişlerdir. Analizler sonucunda, “imdide hazzı zaman

perspektifi” ile “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = .18$; “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = .16$ ve “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = .32$ oldu unu bulmu lardır. “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “gelecek zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = -.29$ oldu unu tespit etmi lerdir. “Geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” ile “gelecek zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = .12$; “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” ile “ imdide hazcı zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = -.26$ ve “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” ile “geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = -.24$ oldu unu saptamı lardır. “Gelecek zaman perspektifi” ile “geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = -.13$ ve “gelecek zaman perspektifi” ile “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = -.26$ oldu unu tespit etmi lerdir. Son olarak, “geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifi” ile “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” arasındaki korelasyonun $(r) = .38$ oldu unu bulmu lardır (Zimbardo ve Boyd, 1999).

Zaman Perspektifi Envanteri, 475 ki iden olu an bir Türk örneklem grubu üzerindeki çalı malar sonucunda, Erginbilgiç (2011) tarafından Türkçe’ye uyarlanmı ve aynı çalı mada, 5 zaman faktörünün, envantere ait toplam varyansın %32’ sini açıkladı ı ortaya çıkmı tır.

3.3.2. Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi (SDKT)

Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi, Bacanlı ve arkadaş ları (2009) tarafından Costa ve McCrae’nin (1985) Be Faktörlü Ki ilik Envanteri temel alınarak geli tirilmi tir. Ölçek, Be Faktör Ki ilik Kuramı’nın öne sürdü ü ki ilik kavramına uygun 40 sıfat çiftinden olu maktadır. “Duygusal dengesizlik/nevrotizm, dı a dönüklük, deneyime açıklık, yumu ak ba lılık ve

sorumluluk” olmak üzere toplam 5 alt boyuttan oluşan ölçek, Likert tipi yedi uygunluk derecelendirmesine sahiptir.

Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'nin yapı geçerli ini test etmek için, toplam 285 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde Temel Bileşenler Faktör Analizi yapılmıştır. Scree Plot grafiğinin öngörülerinden hareketle araç, be faktöre zorlanmıştır ve Direct Oblique döndürme yapılmıştır. Analiz sonucunda, be faktörün, Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'ne ait varyansın %53'ünü açıkladığı görülmüştür. “Dinî dönüklük,” faktör yükleri .57 ile .79 arasında değişen 9 maddeden oluşmaktadır ve Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'ne ait varyansın %23'ünü açıklamıştır (Bacanlı ve ark., 2009).

Benzer şekilde, “yumuşak bahlılık,” yükleri .78 ile .61 arasında değişen 9 maddeden oluşmaktadır. Bu 9 maddenin, Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'ne ait varyansın %11'ini açıkladığı görülmüştür. “Sorumluluk,” faktör yükleri .86 ile .67 arasında değişen 7 maddeden oluşmaktadır ve Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'ne ait varyansın %9'unu açıklamıştır. “Duygusal dengesizlik,” yükleri .72 ile .37 arasında değişen 7 maddeden oluşmaktadır ve Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'ne ait varyansın %5'ini açıklamıştır. Son olarak, “deneyime açıklık” boyutunun faktör yüklerinin .79 ile .49 arasında değiştiği ve Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'ne ait varyansın %5'ini açıkladığı gözlenmiştir (Bacanlı ve ark., 2009).

Genel olarak, boyutlarda yer alan maddelerin faktör yükleri, kabul edilen sınırların üzerinde bulunmuş ve açıklanan varyansların tatminkar düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır (Bacanlı ve ark., 2009).

Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'nin güvenilirlik çalışmalarını yapmak için, 285 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde, aracın iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır; 90 katılımcıya da iki hafta arayla Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi uygulanmıştır (Bacanlı ve ark., 2009).

Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'nin alt boyutlarının iç tutarlık katsayılarının .73 ile .89 arasında değiştiği görülmüştür. En yüksek iç tutarlık katsayısının

“dışarıya dönüklük ($r = .89$)” boyutuna, en düşük iç tutarlık katsayısının ise “duygusal dengesizlik ($r = .73$)” boyutuna ait olduğu gözlemlenmiştir (Bacanlı ve ark., 2009).

Sonuç olarak, ki ilik boyutlarının iç tutarlık katsayılarının, tatminkar bir derecede olarak kabul edilen .70 değerinin üzerinde çıkması, Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'nin güvenilir bir test olarak görülmesine neden olmuştur (Bacanlı ve ark., 2009).

Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi'nin dışarıya geçerliliğini saptamak amacıyla yapılan çalışmalarda, ki ilik boyutlarının, kullanılan diğer ölçeklerle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu bulgu, aracın geçerliliği bakımından önemli bir kanıt olarak değerlendirilmiştir (Bacanlı ve ark., 2009).

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Bu formda katılımcılara cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, anne babaların eğitim durumları ve meslekleri gibi çeşitli demografik özellikleri öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Tez çalışmasını yapan araştırmacı, farklı üniversitelerde okuyan 3. ve 4. sınıf öğrencileriyle okul içinde birebir görüşmeler yaparak, onlara araştırmacının amacı ve nasıl yürütüleceği hakkında bilgi vermiştir. Sadece gönüllü olan öğrenciler çalışmaya dâhil edilmiştir. Öğrencilere, “Kişisel Bilgi Formu,” “Zaman Perspektifi Envanteri” ve “Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi”ni evlerinde doldurmaları ve tüm testleri yaklaşık olarak 30 dakikada tamamlayabilecekleri söylenmiştir. Öğrencilerden, testleri evde doldurduktan sonra, araştırmacının kendisine teslim etmeleri istenmiştir. Toplanan testlerden elde edilen veriler sadece korelasyon çalışmalarında ve grup ortalamalarını hesaplamada kullanılmış, bireysel cevaplarla ilgilenilmemiştir. Katılımcıların cevapları gizli tutulmuştur; okul yönetimi ya da öğrenci üyeleriyle paylaşılmamıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

4.1.Verilerin Analizi

Envanterlerden elde edilen veriler, ara tırmacı tarafından bilgisayar ortamına aktarılması ve SPSS 15.0 paket programı kullanılarak verilerin analizleri yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Tekniği; alt ölçeklerden alınan ortalama puanların karşılaştırılmasında ise, Bağımsız Örneklem t-test Metodu kullanılmıştır. Analizler esnasında tüm istatistiksel tanımlar .05 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir.

4.1.1. Zaman Perspektiflerinin Ortalama Puanları

6. Tablo'da, katılımcıların, zaman perspektifi kategorilerinden aldıkları puanların ortalamaları verilmektedir. Tablo incelendiğinde, öğrencilerin, “geçmiş olumlu değerlendirme zaman perspektifi” ile “gelecek zaman perspektifinden” aldıkları puanların ortalamalarının diğer perspektiflerden aldıkları puanların ortalamalarından daha yüksek olduğu gözlenmektedir. (Ancak, ortalama puanlar arasındaki farkın, istatistiksel test kullanılmadığı için, istatistiksel açıdan bir önem taşıyıp taşımadığı hakkında kesin bir yargıya bulunulamaz)

Tablo 4
Zaman Perspektiflerinin Ortalama Puanları

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std.Sp.
İmde Yazgıcı	118	1.00	4.00	2.76	.56
İmde Hazcı	118	1.73	4.73	3.51	.59

Geçmiş Olumlu D.	118	2.00	5.00	3.63	.65
Geçmiş Olumsuz D.	118	1.18	4.73	2.85	.69
Gelecek	118	1.38	5.00	3.63	.60

4.1.2. Be Faktörlü Ki İlik Özelliklerinin Ortalama Puanları

5. Tablo’da, katılımcıların, be faktörlü ki ilik özelliklerinden aldıkları puanların ortalamaları verilmektedir. Tablo incelendi inde, öğrencilerin, “dönüşümlük, açıklık, uyumluluk ve sorumluluk” alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamalarının, diğer ki ilik alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamalarından daha yüksek olduğu gözlenmektedir (Ancak, ortalama puanlar arasındaki farkın, istatistiki test kullanılmadığı için, istatistiki açıdan bir önem taşıyıp taşımadığı hakkında kesin bir yargıda bulunulamaz)

Tablo 5

Be Faktörlü Ki İlik Özelliklerinin Ortalama Puanları

	N	Minimum	Maksimum	Ortalama	Std.Sp
Nevrotizm	118	1.00	6.29	3.56	1.03
Dönüşümlük	118	2.00	7	5.09	1.09
Açıklık	118	1.75	7	5.18	1.01
Uyumluluk	118	1.67	7	5.26	1.02
Sorumluluk	118	1.43	7	5.30	1.10

4.1.3. Zaman Perspektifi Kategorilerinin Birbirleriyle Korelasyonları

6. Tablo’da, zaman perspektifi kategorilerinin birbirleriyle korelasyonları verilmektedir. “şimdide yazgıcı” ile “şimdide hazcı” zaman perspektifleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır ($r = .26, p < .01$). “şimdide yazgıcı” ile “geçmiş olumsuz değerlendirme” zaman perspektifleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki

($r = .33, p < .01$) saptanmı ; “ imdide yazgıcı” ile “gelecek” zaman perspektifleri arasında ise, istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde bir ili ki bulunmu tur ($r = -.25, p < .01$).

Ayrıca, “ imdide hazcı” ile “geçmi i olumlu de erlendirme” zaman perspektifleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki görülmü tür ($r = .29, p < .01$). “Gelecek” ile “geçmi i olumlu de erlendirme” zaman perspektifleri arasında ($r = .31, p < .01$) ve “gelecek” ile “geçmi i olumsuz de erlendirme” zaman perspektifleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki bulunmu tur ($r = .31, p < .01$).

Tablo 6

Zaman Perspektifi Kategorilerinin Birbirleriyle Korelasyonları

Zaman Perspektifleri	imdide Yazgıcı	imdide Hazcı	Geçmi i Olumlu D.	Geçmi i Olumsuz D.	Gelecek
----------------------	----------------	--------------	-------------------	--------------------	---------

imdide Y.	1				
imdide H.	.26**	1			
Geçmi i Olumlu D.	.11	.29**	1		
Geçmi i Olumsuz D.	.33**	.08	.05	1	
Gelecek	-.25**	-.06	.31**	.31**	1
<i>N</i>	118	118	118	118	118

** $p < .01$

4.1.4. Be Faktörlü Ki ilik Özelliklerinin Birbirleriyle Korelasyonları

7. Tablo'da, be faktörlü ki ilik özelliklerinin birbirleriyle korelasyonları verilmektedir.

“Nevrotizm” ile “uyumluluk” ki ilik özellikleri arasında ($r = -.21, p < .05$) ve “nevrotizm” ile “sorumluluk” ki ilik özellikleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde bir ili ki saptanmıştır ($r = -.29, p < .01$). “Dı adönüklük” ile “açıklık” ($r = .70, p < .01$), “uyumluluk” ($r = .27, p < .01$) ve “sorumluluk” ($r = .37, p < .01$) ki ilik özellikleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki bulunmuştur. Ayrıca, “açıklık “ ile “uyumluluk” ($r = .28, p < .01$) ve “sorumluluk” ($r = .35, p < .01$) ki ilik özellikleri arasında ise, istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki saptanmıştır.

Tablo 7

Be Faktörlü Ki ilik Özelliklerinin Birbirleriyle Korelasyonları

Ki ilik özellikleri	Nevrotizm	Dı a Dönüklük	Açıklık	Uyumluluk	Sorumluluk
Nevrotizm	1				
Dı a Dönüklük	-.15	1			
Açıklık	-.09	.70**	1		
Uyumluluk	-.21*	.27**	.28**	1	
Sorumluluk	-.29**	.37**	.35**	.59**	1
<i>N</i>	118	118	118	118	118

* $p < .05$ ** $p < .01$

4.1.5. Zaman Perspektifleri ile Ki ilik Özellikleri Arasındaki Korelasyonlar

Bu bölümdeki analizlerde, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Tekni i'nden yararlanılmıştır.

4.1.5.1. Hipotezlerin Analizleri

1. hipotezin analizi

1.hipotezde, “gelecek zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ki ilik özelli i arasında “pozitif yönde” bir ili ki beklenmi tir. Yapılan analizler, hipotezi do rulamı tir. Gelecek zaman perspektifi ile sorumluluk ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki saptanmış tir ($r = .56, p < .01$).

2. hipotezin analizi

2.hipotezde, “geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifi” ile “nevrotizm” ki ilik özelli i arasında “pozitif yönde” bir ili ki beklenmi tir. Yapılan analizler, hipotezi do rulamı tir. Geçmi i olumsuz de erlendirme

zaman perspektifi ile nevroizm ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki bulunmu tur ($r = .27, p < .01$).

3. hipotezin analizi

3. hipotezde, “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” ile “uyumluluk” ki ilik özelli i arasında “pozitif yönde” bir ili ki beklenmi tir. Yapılan analizler, hipotezi do rulamı tur. Geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi ile uyumluluk ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki bulunmu tur ($r = .40, p < .01$).

4. hipotezin analizi

4. hipotezde, “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” ile “nevroizm” ki ilik özelli i arasında “pozitif yönde” bir ili ki beklenmi tir. Yapılan analizler, hipotezi do rulamamı tur. imdide yazgıcı zaman perspektifi ile nevroizm ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ili ki saptanmamı tur ($r = .17, p > .05$).

5. hipotezin analizi

5. hipotezde, “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” ile “dı a dönüklük” ki ilik özelli i arasında “negatif yönde” bir ili ki beklenmi tir. Yapılan analizler, hipotezi do rulamamı tur. imdide yazgıcı zaman perspektifi ile dı a dönüklük ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki saptanmı tur ($r = .26, p < .01$).

6. hipotezin analizi

6. hipotezde, “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ki ilik özelli i arasında “negatif yönde” bir ili ki beklenmi tir. Yapılan analizler, hipotezi do rulamamı tur. “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ili ki saptanmamı tur ($r = -.07, p > .05$).

7. hipotezin analizi

7. hipotezde, “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ki ilik özelli i arasında “negatif yönde” bir ili ki beklenmi tir. Yapılan analizler,

hipotezi do rulamamı tır. “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “sorumluluk” ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ili ki saptanmamı tır ($r = -.01, p>.05$).

8. hipotezin analizi

8. hipotezde, “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “dı a dönüklük” ki ilik özelli i arasında “pozitif yönde” bir ili ki beklenmi tır. Yapılan analizler, hipotezi do rulamı tır. “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “dı a dönüklük” ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki saptanmı tır ($r = .36, p<.01$).

4.1.5.2. Zaman Perspektifleri ile Ki ilik Özellikleri Arasındaki Di er Korelasyonların Analizi

Yapılan di er analizlerde u sonuçlar elde edilmi tir: “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” ile “uyumluluk” ($r = .07, p>.05$) ki ilik özellikli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ili ki olmadı ı görülmü tür.

“ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “nevrotizm” ($r = -.45, p>.01$) ve “uyumluluk” ($r = .02, p>.05$) ki ilik özellikleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ili ki olmadı ı saptanmı tır. Ayrıca, “ imdide hazcı zaman perspektifi” ile “açıklık” ($r = .35, p<.01$) ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki bulunmu tur.

“Geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” ile “nevrotizm” ($r = -.06, p>.05$) ki ilik özelli i arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ili ki olmadı ı görülmü tür. Ayrıca, “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” ile “dı adönüklük” ($r = .20, p<.05$), “açıklık” ($r = .27, p<.01$) ve “sorumluluk” ($r = .30, p<.01$) ki ilik özellikleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ili ki saptanmı tır.

“Geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifi” ile “dı adönüklük” ($r = -.10, p>.05$), “açıklık” ($r = .05, p>.05$), “uyumluluk” ($r = .08, p>.05$) ve “sorumluluk” ($r = .15, p>.05$) ki ilik özellikleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ili ki bulunmamı tır.

“Gelecek zaman perspektifi” ile “nevrotizm” ($r = -.04, p>.05$), “dış adönlük” ($r = -.06, p>.05$) ve “açıklık” ($r = -.04, p>.05$) ki ilik özellikleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bununla birlikte, “gelecek zaman perspektifi” ile “uyumluluk” ($r = .33, p<.01$) ki ilik özelliği arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 8’de, zaman perspektifleri ile ki ilik özellikleri arasındaki korelasyonlar verilmiştir.

Tablo 8

Zaman Perspektifleri ile Ki ilik Özellikleri Arasındaki Korelasyonlar

Nevrotizm	Dış	Açıklık	Uyumluluk	Sorumluluk
-----------	-----	---------	-----------	------------

	dönüklük				
imdide Y.	.17	.26**	.09	.01	-.07
imdide H.	-.05	.36**	.35**	.02	.01
Geçmi i Olumlu D.	-.06	.20*	.27**	.40**	.30**
Geçmi i Olumsuz D	.27**	-.10	.05	.08	.15
Gelecek	-.04	-.06	-.04	.33**	.56**
N	118	118	118	118	118

* $p < .05$ ** $p < .01$

4.1.6. Cinsiyet De i keni ile ilgili Bulgular

Hipotezlerden sonra, cinsiyet kıyaslamalarına yönelik ek testler yapılmı ; ancak, t testi analizleri, kadın ve erkek katılımcıların “zaman perspektifi kategorileri puan ortalamaları” ile “ki ilik özellikleri puan ortalamaları” arasında anlamlı bir fark ortaya koymamı tır. Kadın ve erkek katılımcıların ortalama puanları arasındaki tek anlamlı farklılık, “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” kategorisinde ortaya çıkmı tır. Buna göre, kadın katılımcıların “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifine” ait ortalama puanı (29.76), erkek katılımcıların “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifine” ait ortalama puanından (27.58) istatistiki açıdan anlamlı ekilde daha yüksek bulunmu tur. Tablo 11’de, cinsiyete göre “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifinden” alınan ortalama puanların

kar ıla tırılması verilmi tir.

Tablo 9

Cinsiyete göre “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifinden” alınan ortalama puanların kar ıla tırılması

Cinsiyet		N	X	Ss	t	Df	p
Geçmi i olumlu de erlendirme	Kadın	80	29.76	4.73	2.18	116	
	Erkek	38	27.58	5.76			

$p < .05$

5. BÖLÜM

5.1.Tartı ma

Bu çalı mada, “Zaman Perspektifi Envanteri” (Zimbardo ve Boyd, 1999) ve “Sıfatlara Dayalı Ki ilik Testi”ne (Bacanlı ve ark., 2009) dayalı olarak, bir grup üniversite ö rencisinin zaman perspektifleriyle ki ilik özellikleri arasındaki ili ki incelenmi tir.

Zaman perspektiflerinin, ki ilik ile ili kili oldu u savunulmu (Holmann ve Zimbardo, 2009); Zimbardo ve Boyd (1999), Dunkel ve Weber (2010) ve Kairys (2010) gibi ara tırmacılar Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999) ve Be Faktörlü Ki ilik Envanteri'ni (Costa ve McCrae, 1985) kullanarak yaptıkları çalı malarda, bu görü ü do rulayan sonuçlar bulmu lardır. Genel olarak, bu ara tırmadan elde edilen bulguların, yabancı ülkelerde yapılmı ara tırmalardan (Zimbardo ve Boyd, 1999; Dunkel ve Weber, 2010; Kairys, 2010) elde edilen bulgularla tutarlı oldu u söylenebilir.

Daha önce de bahsedildi i gibi, Zimbardo, çocuklu unu yokluk içinde geçirdi i için hayatının ba larında imdide kaderci bir tavır geli tirdi ini; ancak, e itim seviyesi yükseldikçe gelecek yönelimli davranmaya ba ladı nı belirtmi tir (Zimbardo ve Boyd, 1999). Üniversite ö rencileri ile yürütülen bu çalı mada, katılımcıların gelecek zaman perspektifi ortalama puanlarının di er zaman perspektifi ortalama puanlarından yüksek çıkması, “e itimin,” “gelecek zaman perspektifi” ile ili kili olabilece i dü ünmesini uyandırmaktadır. Bu bulgu gözönüne alındı ında, Holman ve Zimbardo'nun (2009), zaman perspektiflerini “yarı esnek yapılar” ekinde tanımlamaları, bir anlam kazanmaktadır. Bir ba ka deyi le, bu bulgu, zaman perspektiflerinin hem ki inin de i mez ve do u tan getirdi i ki isel özellikleriyle hem de e itim gibi sonradan edindi i deneyim ve birikimlerle ili kili olabilece ini destekler gözükmektedir.

Literatür kısmında bahsedildi i gibi, Kairys (2010), genç ve ya lıları zaman perspektifleri açısından kıyasladı ı çalı masında, ya lılardan olu an grubun gençlerden olu an gruba göre daha fazla gelecek, imdide yazgıcı ve geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektiflerini kullanmaya e ilimli olduklarını gözlemi tir. Bu tez çalı masında ise, ara tırmaya dahil edilen üniversite ö rencilerinin “gelecek zaman perspektifi” ve “geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi” ortalama puanları, di er zaman perspektifi ortalama puanlarından daha yüksek; “ imdide yazgıcı zaman perspektifi” ortalama puanları ise, di er zaman perspektifi ortalama puanlarından daha dü ük çıkmı tır. Kairys'in bulgularıyla kıyaslandı ında, bu tezden elde edilen

bulgular, gençlerin yaşlarına göre daha olumlu duygusal özellikler içeren zaman perspektiflerini kullanmaya eğilimli olabileceklerini düşündürmektedir. Ancak, yapılan diğer testler, bu çalışmaya katılan kız öğrencilerin “geçmişle olumlu değerlendirme zaman perspektifi” ortalama puanlarının, erkek öğrencilerin “geçmişle olumlu değerlendirme zaman perspektifi” ortalama puanlarından istatistiksel açıdan anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, bu araştırmaya katılan öğrencilerin “geçmişle olumlu değerlendirme zaman perspektifi” ortalama puanlarının yüksek çıkmasında, yaştan ziyade cinsiyetin (kız olmanın) büyük etkisi olabilir.

Daha önce bahsedildiği gibi, Van Beek, Berghuis, Kerkhof ve Beekman 2011 yılında yaptıkları çalışmalarında, psikiyatrik sorunları olan bireylerin, “geçmişle olumsuz değerlendirme zaman perspektifini” kullanmaya eğilimli olduklarını saptamışlardır. Bu bulgudan hareketle, bu tez çalışmasına dahil edilen katılımcıların “gelecek zaman perspektifi” ve “geçmişle olumlu değerlendirme zaman perspektifi” ortalama puanlarının, diğer zaman perspektifi ortalama puanlarından daha yüksek; “şimdide yazgıcı zaman perspektifi” ortalama puanlarının ise, diğer zaman perspektifi ortalama puanlarından daha düşük çıkmasının bir başka nedeni, bu araştırmaya katılan öğrencilerin psikolojik açıdan sağlıklı bireyler olmasına bağlanabilir. Ancak, bu tez çalışması esnasında, katılımcılardan, psikolojik sağlıklarına yönelik herhangi bir veri toplanmadığından dolayı, bu düşünce, sadece bir spekülasyon niteliindedir.

Yapılan analizler sonucunda, zaman perspektifi kategorileri ile kişilik özellikleri arasında, pozitif ve negatif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı korelasyonlar bulunmuştur. Beklentilere uygun olarak, gelecek zaman perspektifi ile sorumluluk kişilik özelliği arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır. Bu bulgu, Zimbardo ve Boyd (1999), Dunkel ve Weber (2010) ve Kairys’in (2010) bulgularıyla tutarlıdır ve Bonivell ve Zimbardo’nun (2004), gelecek yönelimli bireylerin, amaçlarına ulaşmak için hiç yılmadan çaba sarfetmeye meyilli oldukları ifadesini destekler görünmektedir.

Tahminlerle ve Kairys'in (2010) bulgularıyla tutarlı olarak, geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifi ile nevroizm arasında pozitif yönde bir ili ki bulunmu tur. Buna göre, bu ara tırmaya dahil edilen ve nevroizm ortalama puanı yüksek olan katılımcıların, nevroizm ortalama puanı d k katılımcılara nazaran geçmi ya antılarını olumsuz de erlendirmeye daha fazla e ilimli oldukları söylenbilir. Bu bulgu, Van Beek, Berghuis, Kerkhof ve Beekman'ın (2011), psikiyatrik sorunları olan bireylerin, geçmi i olumsuz de erlendirme zaman perspektifini kullanmaya e ilimli oldukları bulgusunu do rular gözükmektedir.

Beklentilerle ve Zimbardo ve Boyd (1999) ve Dunkel ve Weber'in (2010) bulgularıyla tutarlı olarak, geçmi i olumlu de erlendirme zaman perspektifi ile uyumluluk arasında pozitif yönde bir ili ki gözlenmi tir.

İmdide yazgıcı zaman perspektifinin, hem Zimbardo ve Boyd'un (2009) hem de Dunkel ve Weber'in (2010) alı malarında, nevroizm ile pozitif yönde bir ili kide oldu u gözlenmi tir. Bu alı mada ise, beklentilerden farklı olarak, imdide yazgıcı zaman perspektifi ile nevroizm arasında bir ba bulunamamı tır. Ayrıca, Zimbardo ve Boyd, imdide yazgıcı zaman perspektifi ile dı adönüklük arasında negatif yönde bir ili ki saptamı larıdır. Bu alı mada ise, dı adnkl n hem imdide yazgıcı hem de imdide hazcı zaman perspektifleri ile pozitif yönde bir ili kide oldu u gözlenmi tir. İmdide yazgıcılı ın, dı adnklkle pozitif yönde bir ili kide çıkması, üzerinde d nlmesi gereken bir nokta olarak gözükmektedir.

Ki inin psikolojik süreçleri gibi, içinde ya adı ı kültürün motivasyonel süreçleri ve toplumun yapısı da, o ki inin hangi zaman perspektifine daha meyilli olabilece inin belirlenmesinde etkin bir rol oynayabilir. Örne in, yapılan çalı malar, Batı Kültürü etkisi ile yeti en bireylerin, rekabete önem verdikleri için gelecek ve imdiki zaman perspektiflerine odaklanmaya daha meyilli olduklarını (Zimbardo ve Boyd, 1999); Tayvan'da yapılan bir çalı ma (Gao, 2011) ise, geleneksel toplumlarda yeti en bireylerin, hayatlarındaki olayların kendi kontrolleri dı ında geli ti ine inandıkları için, imdide kaderci zaman perspektifini kullanmaya daha fazla e ilim gösterebileceklerini ortaya

koymu tur. Ancak, kültürlerarasında bu tür bir yargıya varabilmek için, daha pek çok ara tırmanın yapılmasına ihtiyaç vardır.

5.2. Ara tırmanın Sınırlılıkları

Bu çalı ma üniversite ö rencileriyle yapılmı tır. Üniversite gençli inin, bir ülkenin di er popülasyonlarının dü ünçe tarzını temsil etti i söylenemez. Dolayısıyla, bu ara tırmadan elde edilen sonuçlar, Türkiye'deki di er popülasyonlara ve ya gruplarına genellenemez. Ayrıca, bu ara tırmadan elde edilen sonuçlar, di er kültürlere genellenemez.

5.3. leride Yapılacak Ara tırmalar için Öneriler

Üniversite gençli inin zaman perspektifleri ile ki ilikleri arasındaki ili kiye dair ipuçları veren bu ara tırmanın, üniversite ö rencileriyle yapılacak di er ara tırmalarla desteklenmesi önem ta ımaktadır. Ayrıca, bu ara tırmanın, ülkemizdeki di er popülasyon ve ya gruplarıyla tekrarlanması da yararlı olacaktır. Farklı ya gruplarının aynı anda kıyaslandı ı ara tırmalar da, zaman perspektifi ile ki ilik arasındaki ili kinin geli imsel açıdan incelenebilmesi açısından önemlidir. Zaman perspektifi ile ki ilik de i kenlerinin ba ka de i kenlerle olan ili kilerini inceleyen ara tırmalar da ilginç sonuçlar ortaya koyabilir.

5.4. Sonuç

Zimbardo ve Boyd (1999), Dunkel ve Weber (2010) ve Kairys (2010), Zaman Perspektifi Envanteri (Zimbardo ve Boyd, 1999) ve Be Faktörlü Ki ilik Envanteri'ni (Costa ve McCrae, 1985) kullanarak yaptıkları çalı malarda, zaman perspektifi kategorileri ile be faktörlü ki ilik özellikleri arasında pozitif ve negatif yönde ili kiler saptamı lardır. Bu tez çalı ması, bu ara tırmacıların bulgularının, Türkiye'deki bir grup üniversite ö rencisinin cevaplarıyla tutarlılık gösterdi ini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Abrams, R. C., Young, R. C., Alexopoulos, G. S. ve Holt, J. H. (1991).
Neuroticism may be associated with history of depression in the elderly.
International Journal of Psychiatry. 6 (7), 483-488.
- Adams, J., Nettle, D. (2009) Time perspective, personality and smoking, body mass, and physical activity: An empirical study. British Journal of Health Psychology (2009), 14, 83–105
- Agnew, C., & Loving, T. (1998). Future time orientation and condom use: Attitudes, intentions, and behavior. Journal of Social Behavior and Personality, 13, 755–764
- Akman, B. (1995). Anaokuluna devam eden 40-69 aylık çocukların kavram geli imlerinde kavram e itiminin etkisinin incelenmesi. Yayınlanmamı Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sa lık Bilimleri Enstitüsü.
- Allport, G. W. (1961) Pattern and growth in personality, New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Antonioni D. (1998), “Relationship Between The Big Five Personality Factors and Conflict Management Styles”, International Journal of Conflict Management, 9, 4, ss. 336-355.
- Babür, S. (1996) Heidegger, Martin (1996) “Zaman Kavramı” mge, Ankara.
- Bacanlı, H., lhan, T., Arslan, S. (2009). Bes Faktör Kuramına Dayalı Bir Ki ilik Ölce inin Gelistirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kisilik Testi (SDKT). Türk E itim Bilimleri Dergisi, 7, 2, 261 – 279.

- Bage, G. (2000). *Thinking history 4–14*, Primary directions series. New York and London: Routledge Falmer.
- Barry, B. B. ve Friedman R. A. (1998). Bargainer characteristics in distributive and integrative negotiation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 345-359.
- Baymur, F. (1993). *Genel Psikoloji*, stanbul: nkılap Kitapevi
- Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F., & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy for depression*. New York: Guilford.
- Bentley, A. M. (2001). Swazi children’s understanding of time concept: a piagetian study. *Journal of Genetic Psychology*, 148(4), 443–453.
- Bickel .W, Odum, A. L., Madden,G. J.(1999) Impulsivity and cigarette smoking: delay discounting in current, never, and ex-smokers *Psychopharmacology* (1999) 146:447–454
- Boniwell, I., & Zimbardo, P. G. (2003). Time to find the right balance. *The Psychologist*, 16, 129–130.
- Bono, J.E., Boles, T.L., Judge, T.A., Lauver, K.J. (2002), “The Role of Personality in Task and Relationship Conflict”, *Journal of Personality*, 70:3.
- Borst, Arno (1997) *Computus: Avrupa Tarihinde Zaman ve Sayı*, (çev.) Zehra Aksu Yılmazer, Dost, Ankara.s.12-17
- Boniwell, I. and Zimbardo, P. G. (2004) ‘Balancing One’s Time Perspective in Pursuit of Optimal Functioning’, in P. A. Linley and S. Joseph (eds) *Positive Psychology in Practice*, pp. 165–78. Hoboken, NJ: Wiley.

- Burger, J. M. (2006). Ki ilik, (Çev.,Sario lu,D.E.), 1. Basım, Ankara: Kaknüs Yayınları
- Britanica, (<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/596034/time>)
- Cattell, R. (1965) The scientific analysis of personality, Baltimore: Penguin Books.
- Corish, Denis (1986) “The emergence of time: A study in the origins of Western thought”, Time, Science, Society in China and the West: The Study of Time s.69-77
- Costa,P.T. andMcCrae R. R. (1985). Updating Norman’s “Adequate Taxonomy”:intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires, Journal of Personality and Social Psychology, 49(3), 710-721.
- Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1995). Domains and facets:Hiyerarchical personality assessment using the revised neo personality inventory. Journal of Personality Assessment, 64 (1), 21-50.
- Costa, P.T. ve McCrea, R. R. (1985) Manual for the NEO Personality Inventory, Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Costa, P.T. ve McCrea, R. R. (1992) NEO-PI-R Professional manual, Odessa, FL: Psychological Assessment Resources. Christensen, M. V. ve Kessing, L. V. (2006). Do personality traits predict first onset in depressive and bipolar disorder? Nordic Journal of Psychiatry, 60 (2), 79-88.
- Cücelo lu, D. (1993) nsan ve davranı ı: Psikolojinin temel kavramları, stanbul: Remzi Kitabevi
- Çüçen, A.Kadir (1997) Heidegger’de Varlık ve Zaman, Asa, Bursa.s.73-74

- Digman, John M. (1990). Personality Structure: An Emergence of The Five-Factor Model. *The Annual Review of Psychology*, 41, 417-440
- Dunkel, C.S. & Weber, J.L. (2010) Using Three Levels of Personality to Predict Time Perspective. *Curr Psychol* (2010) 29:95–103
- De Volder, M.L. (1979) Time Orientation: A review, *Psychologica Belgica*, 19, 61-79
- Drake, L., Duncan, E., Sutherland, F., Abernethy, C., & Henry, C. (2008). Time perspective and correlates of well-being. *Time & Society*, 17(1), 47-61.
- Elias, N. (2000). Zaman üzerine. (Çev: Veysel Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s.69
- Epel, E.S, Bandura, A., Zimbardo, P.G. (1999) Escaping Homelessness :The influences of self-efficacy and time perspective on coping with homelessness. *Journal of applied Social Psychology*, 29, 575-596
- Erginbilgiç, Kılıç, A. (in progress). The Reliability and Validity of Zimbardo Time Perspective Inventory Scores in Turkish University Students.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1975). *Manual of the Eysenck Personality Questionnaire*. London: Hodder and Stoughton.
- Eysenck, H. J. (1976) *Sex and personality*, Austin: University of Texas Press.
- Eysenck, H. J. (1997) Personality and experimental psychology: The unification of psychology and the possibility of a paradigm, *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1224-1237.

- Eysenck, H.J. (1990) Biological dimensions of personality, (Ed. L.A. Pervin) Handbook of personality: Theory and research, New York: Guilford Press.
- Feist, J. ve Feist G. J. (2006) Theories of personality, New York: McGraw-Hill.
- Freeman, E., Lehman, B. A. & Scharer, P. L. (1999). The past informing the future. *Reading Teacher*, 2(5), 513–516.
- Friedman, H., S. & Schustack, M., W. (1999). *Personality: Classic Theories and Modern Research*. USA: Allyn & Bacon.
- Friedman, W. J. (2000). The development of children's knowledge of the times of future events. *Child Development*, 71(4), 913–932.
- Fraser, J.T. (1986) "The problems of exporting Faust" *Time, Science, Society in China and the West: The Study of Time içinde*, (der.) J. T. Fraser, N. Lawrence, F. C. Haber, University of Massachusetts Press, Amherst.s.24-30
- Gao ,Y.J (2011) Time Perspective and Life Satisfaction Among Young Adults n Taiwan,Social Behavior and Personality an international Journal,volume 39 number 6,2011,pp.729-736 (8)
- Gonzalez A. and Zimbardo, P. G. (1985) 'Time in Perspective: A Psychology Today Survey Report', *Psychology Today* (May): 21–6.
- Graziano, W.G., Jensen-Campbell, L.A., Hair, E.C. (1996), "Perceiving Interpersonal Conflict and Reacting to it: The Case for Agreeableness", *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, ss. 820-835.

Gupta, R., Hershey, DA., and Gaur, J., “Time Perspective and Procrastination in the Workplace: An Empirical Investigation,” *Current Psychology*, 31, 2012, pp 3-19.

Güven, F. (1988). Dört on yaş grubu çocuklarda zaman kavramının gelişimi ve bilişsel beceriler ile ilişkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Harber, K. A., Zimbardo, P. G. and Boyd, J. N. (2003) ‘Participant Self-selection Biases as a Function of Individual Differences in Time Perspective’, *Basic and Applied Social Psychology* 25: 255–64.

Haghighi, M., Besharat, M., Zebardast, A. (2011) The relationship between hardiness and time perspective in students. *procedia social and behavioral sciences* 01/2011 30:925-928

Hall, E.T. (1983) *The dance of Life: The other dimension of life*. Garden City, NY: Anchor press

Hall, P. A., & Fong, G. T. (2003). The effects of a brief time perspective intervention for increasing physical activity among young adults. *Psychology and Health*, 18, 685–706.

Hamilton, J., Kives, K., Micevski, V., & Grace, S. (2003). Time perspective and health-promoting behavior in a cardiac rehabilitation population. *Behavioral Medicine*, 28, 132–139.

Hawking, S. *Zamanın Daha Kısa Tarihi*, Çev. Selma Özüncü, Doğan Kitap, İstanbul 2006, s. 15

- HensoN,J.M.,Carey P.M.,Carey K.B.& Maisto, S.(2006) Associations Among Health Behaviors and Time Perspective in Young Adults: Model Testing with Boot-Strapping Replication. *Journal of Behavioral Medicine*, Vol. 29, No. 2, April 2006
- Holman,A.& Silver C. (1998) Getting “Stuck” in the Past: Temporal Oriantation and Coping With Trauma. *Journal of Personality and Social Psychology* 1998, Vol 74 No,5, 1146-1163
- Holman, E. A., & Zimbardo, P. (2008, August). Time and social relationships in the context of coping with strees. In J. Boyd (Chair), *The future of time in psychology*. Symposium to be conducted at the annual convention of the American Psychological Association, Boston, MA.
- Holman, E. A., & Zimbardo, P. (2008, August). The social Language of Time:The Perspective –Social Network Connection. *Basic andapplied Social Psychology*, 31:136–147, 2009
- Hulbert, R. J. and Lens, W. (1988) ‘Time and Self-identity in Later Life’, *International Journal of Aging and Human Development* 27: 293–303.
- mamo lu,E.O.,Güler,A.(2007) Gelece e li kin Yönelimlerde Benlik Tipine Ba lı Farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi* 2007, 22 (60), 115-132
- James, W. (1950). *The Principles of psychology*. (Vol.1) New York: Dover (Orjinal book Published 1890)
- Jensen-Campbell, L.A. Gleason, K.A., Adams, R., Malcolm, K.T. (2003), “Interpersonal Conflict, Agreeableness, and Personality”, *Development Journal of Personality*”, 71: 6, December, ss.1059-1085.
- Jylhä, P. ve Isometsä, E. (2006). The relationship of neuroticism and extraversion to symptoms of anxiety and depression in the general population. *Depression & Anxiety*, 23 (5), 281-289.

- Kairys, A. (2010) Correlations Between Time Perspective and Personality Traits in Different age Groups ISSN 1392-3137, TILTAI, 2010, 2
- Karasar, N. (2004). Bilimsel ara tırma yöntemi (On Üçüncü Baskı). Ankara: Nobel Yayın Da ıtım.
- Keough, K. A., Zimbardo, P. G., Boyd, J. N. (1999).Who’s smoking, drinking, and using drugs? Time perspective as a predictor of substance abuse. Basic Applied Social Psychology, 21: 149–164.
- Kınık, S. (2007). Ki ilik Özellikleri le Doyumu Arasındaki li ki, Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Eski ehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletme Anabilim Dalı, Eski ehir.
- Kirby , K. N., Petry , N. M., & Bickel , W. K. (1999). Heroin addicts have higher discount rates for delayed rewards than non-drug-using controls. Journal of Experimental Psychology: General, 128, 78–87.
- Kirby, K., & Petry, N. (2004). Heroin and cocaine abusers have higher discount rates for delayed rewards than alcoholics or non-drug-using controls. Society for the Study of Addiction, 99, 461–471.
- Koç, Y. (1985) Determinizm ve Mekân, Bo aziçi Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi Yayınları, stanbul 1985, s.10
- Köker, Levent ve A ao ulları, Mehmet Ali (1997) Tanrı Devletinden Kral Devletine, mge, Ankara.s.148-149
- Lavie, T., & Solomon, Z. (2005). Palestinian youth of the Intifada: PTSD and orientation. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 44 (11), 1176-1183

- Lens, W. (1986) Future Time Perspective: A cognitive-motivational concept. In D.R. Brown & J. Veroff (Eds.), *Frontiers of Motivational psychology* (pp. 173-190). New York: Springer-Verlag
- Levine, R. (1997) *A geography of time the temporal misadventures of a social psychologist or how every culture keeps time just a little bit differently*. New York: Basic Books.
- Lewin, K. (1951) *Field Theory in the Social Sciences: Selected Theoretical Papers*. New York: Harper.
- McCrae, R. R. and John, O. P. (1992). An introduction to the five factor model and its applications, *Journal of Personality*, 60(2), 175-215
- McCrae, R. R. ve Costa, P.T. (2003) *Personality in Adulthood*, New York: Guilford Press.
- McShane, S.L., Von Glinow, M.A. (2005), *Organizational Behavior: Emerging Realities For The Workplace Revolution*, McGraw Hill Companies, Inc., New York.
- Miller, S. A. (2003). As time goes by. *Scholastic Parent and Child*, 11(1): 46–47.
- Moberg P.J. (2001), “Linking Conflict Strategy to the Five-Factor Model: Theoretical and Empirical Foundations”, *International Journal of Conflict Management*, 12, 1, ss. 47-68.
- Moberg P.J. (2001), “Linking Conflict Strategy to the Five-Factor Model: Theoretical and Empirical Foundations”, *International Journal of Conflict Management*, 12, 1, ss. 47-68.
- Naylor, D. T. & Diem, R. (1987) *Elementary and middle school social studies*, New York: Random House.

- Neuman, G. A. ve Wright, J. (1999). Team effectiveness: Beyond skills and cognitive ability, *Journal of Applied Psychology*, 84 (3), 376-389.
- Öner, B. (2002). Self-monitoring and future time orientation in romantic relationships. *The Journal of Psychology*, 136(4), 420-424.
- Öner, Özkan, (2004) Future Time Orientation in Romantic Relationships and the minding theory of relating. *Social Behavior and Personality*, 2004, 32(8), 797-804
- Odum , A. L., Madden , G. J., Badger , G. J., & Bickel , W. K. (2000). Needle sharing in opioid-dependent outpatients: Psychological processes underlying risk. *Drug and Alcohol Dependence*, 60, 259–266.
- Park H., Antonioni D. (2007), “Personality, Reciprocity, and Strength of Conflict Resolution Strategy”, *Journal of Research in Personality*, 41, ss. 110–125.
- Piedmont, R. L., McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (1991). Adjective check list scales and the fi ve-factor model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60 (4), 630-637.
- Préau, M., Apostolidis, T., Francois, C., Raffi, F. & Spire, B. (2007). Time perspective and quality of life among HIV-infected patients in the context of HAART. *AIDS Care*, 19(4), 449-458.
- Puluck,Lauder,Fox,Spence,&Parks,(2008) Time Perspective, Depression, and Substance Misuse Among the Homeless. *The Journal of Psychology*, 2008, 142(2), 159–168
- Pusey, Çev. Edward B,Pocket Books, New York. 1957, s. 224.
- Ricci Bitti P.E. and Rossi, V. (1988) *Vivere e progettare il tempo*. Milano: Franco Angeli.

- Rothspan, S., & Read, S. (1996). Present versus future time perspective and HIV risk among heterosexual college students. *Health Psychology, 15*, 131–134.
- Safran, M., im ek, A. (2009) Çocuklarda Zaman Algısı Geli imi. Development of Time Perception in Children, *Uluslararası Sosyal Ara tırmalar Dergisi. The Journal of International Social Research Volume 2/6 Winter 2009*
- Saulsman, L. M., & Page, A. C. (2004). The five-factor model and personality Disorder empirical literature: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review, 23*(8), 1055–1085.
- Saymaz, . (2003). Üniversite Ö rencilerinin Ki ilerarası li kileri ve Ba lanma Stilleri Arasındaki li kinin ncelenmesi, *Yayımlanmamı Yüksek Lisans Tezi,*
- Schneer, J.A. Chain,M.N. (1987), “Manifest Needs Personality Predisposition to Conflict Handling Behavior”, *Human Relations, 80*, ss.575-590.
- Simchowitz, C. (1995). The development of temporal concepts in children and its significace for history teaching in the senior primary school. *Teaching History, 79*, 15–16.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2001). Kuramdan Uygulamaya Be Faktör Ki ilik Modeli ve Be Faktör Ki ilik Envanteri (5FKE). *zmir: Ege Üniversitesi.*
- Strathman, A., Gleicher, F., Boninger, D. S., & Edwards, C. S. (1994). The consideration of future consequences: Weighing immediate and distant outcomes of behavior. *Journal of Personality and Abnormal Psychology, 66*, 742–752.

Trompenaars, F. (1993). Riding the waves of culture: understanding cultural diversity in business. London: The Economist Books.

Trompenaars, F. ve C. Hampden-Turner (1995). Kapitalizmin yedi kültürü. (Çev. F. Doruker), İstanbul: Sabah Kitapları.

Tdk,http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&katgoriget=terim&kelimeget=zaman&hngget=md

Van Beek, W., Berghuis, H., Kerkhof, H., Berkman, A. (2011) Time perspective, personality and psychopathology: Zimbardo's time perspective inventory in psychiatry Time Society November 2011 vol. 20 no. 3 364-374

Verheul, Roel; Andrea, Helene; Berghout, Caspar C.; Dolan, Conor; Busschbach, Jan J. V.; van der Kroft, Petra J. A.; Bateman, Anthony W.; Fonagy, Peter (2008) Psychological Assessment, Vol 20(1), Mar 2008, 23-34.

Weber, Alfred, Felsefe Tarihi, Çev. H. Vehbi Eralp, 5. bs., Sosyal Yay., İstanbul 1993.s.58-59

Wiggins, J. S. (1979). A psychological taxonomy of trait-descriptive terms: The interpersonal domain. Journal of Personality and Social Psychology, 37, 395- 412.

Williford, S.B., & Btamlett, R.K. (1995) Time Perspective of Substance Abuse Patients :Comparison of the Scales in Stanford time perspective inventory, and beck hopelessness scale. psychological reports, 1995, 899-905

Yazgan, .B, Yerlikaya, E.E (2012) Ki ilik Kuramları, 6. Bs. Pegem Akademi, Ankara eylül 2012, s245-285

Zimbardo, P. G., Haney, C., Banks, W. C. and Jaffe, D. (1973) The mind is a formidable jailer : A Pirandellian prison. *The New York Times Magazine*, April 8, Section 6, 38-60.

Zimbardo, P.G., Keough, K.A. and Boyd, J.N. (1997) 'Present Time Perspective as a Predictor of Risky Driving', *Personality and Individual Differences* (23): 1007–23.

Zimbardo, P.G. and Boyd, J.N. (1999) 'Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric', *Journal of Personality and Social Psychology* 77: 1271–88.

Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. New York: Cambridge University Press.